

Kielelliset oikeudet kansallisessa lainsäädännössä

Kielilakikomitea 2000

(Koonnut: Sten Palmgren)

Helsinki 10.11.2000

Sisällysluettelo:

Kielelliset oikeudet kansallisessa lainsäädännössä

1 Yleiskatsaus

- 1.1 Perustuslaintasoinen sääntely
  - Perustuslain johtavat periaatteet*
  - Ahvenanmaan itsehallintolain asema*
- 1.2 Kansainvälisten velvoitteiden merkitys
- 1.3 Kielilaki ja -asetus
- 1.4 Saamen kieli
- 1.5 Vieraat kielet
- 1.6 Erityislainsäädäntö

2 Kielellisen statuksen määräytymisperusteet

- 2.1 Yksilön ”oma kieli” ja nimilainsäädäntö
- 2.2 Virka-alueiden kielistatus
  - Kuntien kielistatus*
  - Kuntaa laajempien virka-alueiden kielellinen status*
  - Läänien ja maakuntien kielellinen status*
  - Hallintoa koskevat erityiset organisatoriset ja alueelliset erityissäännökset*
- 2.3 Oikeushenkilöiden kielistatus

3 Oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa

- 3.1 Yksilön oikeudet
  - 3.1.1 Tuomioistuimet ja muut valtion hallintoviranomaiset
    - Kielilain sääntely*
    - Hallintomenettelylain sääntely*
    - Hallintolainkäyttölain sääntely*
  - 3.1.2 Kunnat
  - 3.1.3 Ahvenanmaan viranomaiset
- 3.2 Oikeushenkilöiden oikeudet
- 3.3 Erityiset säännökset

4 Oikeus saada toimituskirja omalla kielellä; sähköinen asiointi

5 Velvollisuus antaa palvelua eri kielillä; syrjäntäkielto

- 5.1 Yleistä
- 5.2 Viranomaisten velvollisuudet
- 5.3 Julkisia tehtäviä hoitavien velvollisuudet
- 5.4 Yksityisten velvollisuudet
- 5.5 Erityisiä kielellistä palvelua koskevia säännöksiä

6 Lainsäädännön kieli, julkinen tiedottaminen ja viralliset asiakirjat

- 6.1 Säädökset ja määräykset
- 6.2 Lakiehdotukset ja mietinnöt
- 6.3 Julkipanot ja muu julkinen tiedottaminen
- 6.4 Passit
- 6.5 Henkilökortit, ajokortit, sairausvakuutuskortit
- 6.6 Liikennemerkkit ja tienviitat

7 Kirkko

8 Erinäiset hallinnonalat

- 8.1 Poliisi ja yleinen järjestys
- 8.2 Palo- ja pelastus
- 8.3 Puolustus
- 8.4 Liikenne ja viestintä
- 8.5 Opetus ja sivistystoimi
  - Peruskoulun hallinto*
  - Opetustoimen henkilöstön kielitaitovaatimukset*
  - Opetus*
  - Ylioppilastutkinto*
  - Ammatillinen koulutus*
  - Yliopistot*
  - Ahvenanmaata koskeva erityissääntely*
  - Kulttuuritoiminta ja liikunta*
- 8.6 Sosiaali- ja terveydenhuolto; lasten päivähoido
- 8.7 Kansainvälinen oikeusapu

9 Viranomaisten sisäinen virkakieli

10 Virkamiehiä koskevat kielisäännökset

- 10.1 Johdanto
- 10.2 Valtion virkamiehiltä vaadittava kielitaito
  - Virat, joihin vaaditaan yliopistossa tai korkeakoulussa suoritettu loppututkinto*
  - Muut valtion virat*
  - Kielitaitovaatimuksia koskevia muita erityissäännöksiä*
- 10.3 Oikeustieteelliseen tutkintoon sisältyvä kieliopetus ja kielitutkinto
- 10.4 Kuntien viranhaltioilta vaadittava kielitaito

- 10.5 Kirkon viranhaltijoilta vaadittava kielitaito
- 10.6 Vieraat kielet
- 10.8 Nimikirja

11 Kielelliset laatuvaatimukset, kielenhuolto sekä kielilainsäädännön noudattamisen valvonta

- 11.1 Laatuvaatimukset ja kielenhuolto
- 11.2 Kielilainsäädännön noudattamisen valvonta

12 Eri kieliryhmien edustus hallinnossa ja järjestöissä

1 Yleiskatsaus

1.1 Perustuslaintasoinen sääntely

Perustuslain johtavat periaatteet

Kielellisiä oikeuksia koskeva perustuslain (731/1999) 17 § kuuluu:

17 §
Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.
Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Perustuslain kieliä koskeva pykälä perustuu Suomen hallitusmuodon (1919/94) 14 §:ään. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä pykälää muutettiin ja se sai uuden samamuodon (969/1995). Pykälä otettiin sittemmin muuttamattomana uuteen, vuonna 2000 voimaan tulleeseen perustuslakiin. Ruotsinkieliseen tekstiin tehtiin kuitenkin muutama kielellinen tarkistus. Säättämishistorian johdosta vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen esitöillä (HE 309/1993 vp.; PeVL 25/1994 vp) on merkitystä uuden perustuslain 17 §:n tulkinnalle. Toisaalta on myös otettava huomioon, että perustuslain kielipykälä nyt on osa uutta perustuslakia kokonaisuudessaan. Perustuslain muut pykälät saattavat siten vaikuttaa 17 §:n soveltamiseen ja tulkintaan.

Kielelliset oikeudet ovat kuuluneet kansalaisten perusoikeuksiin vuoden 1919 hallitusmuodon säätämisestä asti. Perustuslain kielisäännöksen mukaan suomi ja ruotsi ovat maamme ”kansalliskielet”. Säännöksestä ilmenee maan virallisen kaksikielisuuden periaate. Säännöksen on katsottu ilmaisevan kielellisen tasa-arvon periaatetta, ja velvoittavan hallitusta ja eduskuntaa lainsäädännössään ja muutoinkin toimimaan siten,

hallitusta ja eduskuntaa lainsäädännössään ja muutoinkin toimimaan siten, että tämä periaate toteutuu.

Perustuslakitasoiset kielisäännökset ovat muun kielilainsäädännön perustana. Alkuperäisen hallitusmuodon mukaan Suomen kansalaisten oikeus käyttää oikeudessa ja hallintoviranomaisen luona omassa asiassaan äidinkieltään, suomea tai ruotsia, sekä tällä kielellä saada toimituskirjansa oli turvattava lailla, varteenottamalla, että maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeus järjestetään samanlaisten perusteiden mukaan. Hallitusmuoto ei säätänyt siitä, millä tavalla oikeus käyttää äidinkieltä olisi järjestettävä. Se antoi ohjeen, että suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeuksien tulee rakentua tasavertaisuusperiaatteelle siinä laissa, jossa tarkemmin säädetään kielistä. Jos oikeuksia rajoitetaan, tulee rajoitusten kohdentua samalla tavalla suomenkielisiin ja ruotsinkielisiin vähemmistöihin.

Alkuperäisen hallitusmuodon mukaan valtion tuli tyydyttää suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisiä ja taloudellisia tarpeita samanlaisten perusteiden mukaan. Säännöksen tarkoituksena oli turvata molempien väestöryhmien tosiasiallinen tasavertaisuus.

Uuden perustuslain 17 § ei merkitse muutosta kansalliskielten asemaan verrattuna alkuperäiseen hallitusmuotoon. Uusi säännös lähtee edelleen yhdenvertaisuuden turvaamisesta ja oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. Sanamuotoa nykyaikaistettiin kuitenkin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa siten, että ”Suomen kansalaisen” oikeudesta käyttää ”äidinkieltään” sijasta pykälä koskee ”jokaisen” oikeutta käyttää ”omaa kieltään”. Tämän on katsottu merkitsevän muun muassa sitä, ettei myöskään kielilain soveltaminen ole riippuvainen henkilön kansalaisuudesta, vaikka kielilain sanamuodon mukaan oikeudet koskevat ainoastaan Suomen kansalaisia.

Oletus vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä oli, että voimassa oleva kielilaki ja muut kieltä koskevat säännökset olisivat sopusoinnussa perustuslain kanssa. Lähtökohtana oli siis edelleen, että kielellisiä oikeuksia voidaan rajoittaa, kunhan yhdenvertaisuusperiaatetta ei loukata.

Uuden perustuslain mukaan ”julkisen vallan” on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Velvoite kohdistuu nyt sekä valtioon että kuntiin ja on muutoinkin entistä laajempi. Sillä on merkitystä yhteiskunnallisten palvelujen kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä koulu- ja muiden sivistysolojen omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on 17 §:n 3 momentin mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. ”Muilla ryhmillä” tarkoitetaan pitkälti samaa kuin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten käsitteellä ”vähemmistö” (minority). Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa säädetään lailla.

Ahvenanmaan itsehallintolain asema

Ahvenanmaan itsehallintolaissa (1144/1991) on säännökset maakunnan ruotsinkielisestä asemasta sekä oikeudesta käyttää suomea maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa. Itsehallintolaki sisältää myös säännöksiä viranomaisten kirjeenvaihtokielestä, opetuskielestä sekä ahvenanmaalaisten oikeudesta suorittaa tutkintoja ilman muutoin vaadittavaa suomen kielen taidon osoittamista.

Ahvenanmaan itsehallintolakia voidaan muuttaa tai se voidaan kumota taikka siitä voidaan tehdä poikkeuksia vain eduskunnan ja Ahvenanmaan maakuntapäivien yhtäpitävin päätöksin. Eduskunnassa päätös on tehtävä perustuslainsäätämisyjärjestyksessä ja maakuntapäivillä päätös on tehtävä määräenemmistöllä.

Vaikka itsehallintolaki ei muodollisesti ole perustuslaki, sillä on kuitenkin säädöshierarkkisesti perustuslakiin verrattava asema. Itsehallintolakiin sisältyvät erityissäännökset muodostavat poikkeuksen perustuslain säännöksistä. Siten esimerkiksi itsehallintolain kielisäännökset sisältävät poikkeuksia perustuslain 17 §:n sääntelyyn nähden.

1.2 Kansainvälisten velvoitteiden merkitys

Lainsäätäjää ei sido pelkästään perustuslaki vaan myös monet kansainväliset sopimukset ja muut velvoitteet. Suomen liittyessä kansainväliseen sopimukseen joudutaan tutkimaan, täyttääkö kansallinen lainsäädäntömme sopimuksessa asetettuja vaatimuksia. Lähtökohtaisesti voimassa olevan lainsäädännön tulisi siten voida otaksua täyttävän Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten edellyttämät minimivaatimukset.

Kansainvälinen kanssakäyminen on yhä vilkastumassa. Sen vuoksi ei enää riitä se, että kansallinen lainsäädäntö täyttää Suomea koskevien velvoitteiden minimivaatimukset, vaan lainsäädäntöä uudistettaessa tulisi myös selvittää kehittämismahdollisuuksia. Varsinkin EY-oikeuden kehitys on otettava huomioon samoin kuin yhteisön oikeuden sisältämän syrjintäkiellon merkitys.

Kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden sisältöä on selvitetty kielilakikomitean työryhmä 2:n muistiossa.

1.3 Kielilaki ja –asetus

Nykyinen kielilaki (148/1922) sisältää 26 pykälää. Lakia täydentää 12 pykälää sisältävä asetus kielilain täytäntöönpanosta (311/1922; jälj. ”kieliasetus”) sekä asetus kielilaissa mainittujen käännösten toimittamisesta suoritettavista maksuista (106/1923).

Kielilaki koskee ainoastaan kansalliskielten, suomen ja ruotsin, käyttämistä. Kielilaissa on säännökset virka-alueiden kielistatuksen määräytymisperusteista, eli jaotuksesta yksi- tai kaksikielisiin virka-alueisiin. Muut säännökset koskevat pääasiassa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa käytettävää kieltä sekä viranomaisten sisäistä virkakieltä. Laissa on myös säännökset julkipanoista, ilmoituksista, kuulutuksista ja muista väestölle annettavista ”asiakirjoista” (10 §) sekä valtion komiteoiden ja vastaavien toimielinten laatimien säädösehdotusten ja mietintöjen julkaisemisesta (21 §).

Kielilaissa mainitaan nimenomaan sotilasviranomaiset (19 §), valtionrautatiet ja liikennepaikat (20 §) sekä Suomen ulkomaan lähetystöt (22 §). Valtion yliopistot ja korkeakoulut sekä vastaavat laitokset jäävät nimenomaisen säännöksen mukaan kielilain soveltamisalan ulkopuolelle.

Kielilaissa on perussäännös kirkon viranomaisissa käytettävästä kielestä (17 §). Valtion liikelaitosten velvollisuudesta palvella ja tiedottaa suomeksi ja ruotsiksi säädetään 17 b §:ssä. Pykälä koskee myös palveluja tuottavia yhtiöitä, joissa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisillä kunnilla on määräämisvalta.

Kielilaissa on myös perussäännös hillisesti pätevistä käännöksistä sekä kääntämiskustannuksista (23 §). Säännöstä täydentää edellä mainittu asetus kielilaissa mainittujen käännösten toimittamisesta suoritettavista maksuista.

Kieliasetus sisältää säännöksiä valtioneuvoston käännöstoimistosta, virallisista kääntäjistä ja laillisesti pätevien käännösten tekemisestä. Asetukseen sisältyy myös säännös tulkitsemisesta sekä poliisikuulustelupöytäkirjojen kielestä.

Asetuksessa on myös kuntaa laajempien virka-alueiden kielellistä statusta koskevia, kielilakia täydentäviä säännöksiä (8 §), kommennuskieltä ja sotaväen joukko-osastojen kieltä koskevia säännöksiä (9 §), ulkomaalla olevien lähetystöjen ja konsulinvirastojen kirjeenvaihdosta muiden kuin kotimaan viranomaisten kanssa (10 §) sekä passien kielestä.

1.4 Saamen kieli

Kielilain 1 §:n 2 momentissa (517/1991) on viittaussäännös, jonka mukaan oikeudesta käyttää viranomaisissa saamen kieltä säädetään erikseen. Tässä tarkoitettut säännökset sisältyvät saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin (516/1991) ja asetukseen (1201/1991).

Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettu laki muistuttaa rakenteeltaan kielilakia. Se antaa saamelaisille oikeuden omassa asiassaan tai kuultavana ollessaan käyttää saamen kieltä lain 3 §:ssä luetelluissa viranomaisissa. Ne ovat muun muassa ne tuomioistuimet ja valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaiset, joiden virka-alueeseen saamelaiden kotiseutualue tai sen osa kuuluu, Lapin lääninhallitus, saamelaiskäräjät ja saamelaisasiain neuvottelukunta, oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies, kuluttajasiamies ja kuluttajavalituslautakunta, tasa-arvovaltuutettu ja tasa-arvolautakunta, tietosuojavaltuutettu ja tietosuojalautakunta, kansaneläkelaitos ja maatalousyrittäjien eläkelaitos sekä ne valtion hallintoviranomaiset, jotka muutoksenhakuviranomaisina käsittelevät edellä mainituissa hallintoviranomaisissa vireille tulleita asioita. Laissa on myös joitakin säännöksiä, jotka on sovellettava kaikkiin viranomaisiin.

Saamelaisella tarkoitetaan henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen että hän itse taikka hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan ainakin yksi on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään. Saamelaisella, jolla on Suomessa kotikuntalaissa tarkoitettu kotipaikka, on oikeus ilmoittaa väestökirjoihin äidinkielekseen saamea.

Saamelaiden kotiseutualueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntia sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevan Lapin paliskunnan aluetta.

Saamelaiden oikeus käyttää omaa kieltään turvataan käännöksillä ja tulkitsemisellä silloin, kun asiaa käsittelevä virkamies ei ole velvollinen taitamaan saamea. Pääsääntöisesti toimituskirjat annetaan suomeksi. Toimituskirja annetaan saamenkielellä tai käännöksenä vain saamelaisen asianosaisen tätä pyytäessä.

Kuulutukset, julkipanot ja ilmoitukset laaditaan myös saamenkielellä saamelaiden kotiseutualueella. Näihin kuuluvat myös opasteet, liikennemerkit ja väestön käyttöön tarkoitettut lomakkeet.

Koululainsäädäntöön ja lasten päivähoidon koskevaan lainsäädäntöön sisältyy myös saamen kielen käyttämistä koskevia säännöksiä.

1.5 Vieraat kielet

Kielilaki koskee pääasiassa oikeutta käyttää suomea tai ruotsia. Oikeus käyttää muita kieliä perustuu yhtäältä kansainvälisiin sopimuksiin ja toisaalta kansallisessa erityislainsäädännössä oleviin säännöksiin. Moni näistä säännöksistä on annettu kansainvälisen sopimuksen täytäntöönpanoa silmälläpitäen.

Vieraita kieliä koskevia säännöksiä sisältyy oikeudenkäymiskaareen, hallintomenettelylakiin ja hallintolainkäyttölakiin sekä esimerkiksi koulu- ja korkeakoululainsäädäntöön, sosiaalihuoltolainsäädäntöön sekä potilaan oikeuksia koskevaan lainsäädäntöön.

Väestötietolain 4 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan henkilö voi rekisteröidä ns. asiointikielen, joko suomen tai ruotsin, jos hänen äidinkielenä on muu kuin suomi tai ruotsi. Hallituksen esityksen perustelujen (HE 192/1988) mukaan asiointikieli merkitään henkilön oman ilmoituksen perusteella. Tieto asiointikielestä ilmoitetaan väestötietojärjestelmään samassa yhteydessä kun tieto äidinkielestä eli rekisteröitäessä henkilön tiedot ensimmäisen kerran väestötietojärjestelmään. Asiointikieltä koskevaa tietoa voidaan muuttaa myöhemmin maistraatille tehtävällä ilmoituksella. Asiointikieltä koskevan tiedon ilmoittaminen on vapaaehtoista.

1.6 Erityislainsäädäntö

Kielilakia täydentää virkamiesten kielitaitoa koskeva lainsäädäntö eli laki valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta (149/1922) ja asetus sen täytäntöönpanosta (312/1922). Laissa ja asetuksessa on varsin yksityiskohtaiset säännökset valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta. Lisäksi lain nojalla on annettu ministeriöiden päätöksiä eri hallinnonalojen virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta. Myös ministeriöitä ja valtion viranomaisia koskeviin asetuksiin saattaa sisältyä kielitaitoa koskevia säännöksiä.

Valtion virkaan vaadittava suomen ja ruotsin kielen taito osoitetaan joko erityisessä kielitutkinnossa tai katsotaan saavutetuksi opintojen yhteydessä. Tästä säädetään suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta annetussa asetuksessa (442/1987).

Kuntien viranhaltijoilta vaadittavasta kielitaidosta ei ole säädetty lailla. Kuntalain (365/1995) mukaan hallinnon järjestämisestä annetaan valtuuston hyväksymät johtosäännöt. Yleiset määräykset viranhaltijoiden ottamisesta annetaan kunnan virkasäännössä.

Evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijoilta vaadittavasta kielitaidosta määrätään kirkkojärjestyksessä ottaen huomioon, mitä kirkkolain (1054/1993) 3 luvun 5 §:ssä ja 4 luvun 4 §:ssä säädetään.

Yleistä kielilainsäädäntöä täydentävät lisäksi lukuisat erityislainsäädäntöön sisältyvät lakitai asetustasoiset säännökset. Siten esimerkiksi opetus- ja sivistystoimen, sosiaalihuollon sekä terveyden- ja sairaanhoidon hallinnonaloja koskevaan lainsäädäntöön on otettu kieli-säännöksiä.

2 Kielellisen statuksen määräytymisperusteet

2.1 Yksilön ”oma kieli” ja nimilainsäädäntö

Perustuslain 17 §:stä johdettavat kielelliset oikeudet perustuvat yksilön ”omaan kieleen”. Myös kielilaissa käytetään ilmaisua ”oma kieli”. Virallisesti henkilön oma kieli määräytyy rekisteröinnin perusteella. Väestötietolain (507/1993) 4 §:n 1 momentin 4 kohdan (527/1999) mukaan Suomen kansalaisesta talletetaan siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään henkilön ilmoittamat tiedot äidinkielestä, suomesta tai ruotsista. Jos kumpikaan näistä ei ole henkilön äidinkieli, hän voi niin halutessaan ilmoittaa ns. asiointikielen. Tiedot merkitään Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään.

Lapsen syntyessä vanhemmat ilmoittavat hänen äidinkieltänsä merkittäväksi väestötietojärjestelmään. Väestötietoasetuksen (886/1993) 5b §:n (98/1998) mukaan lapsen vanhempien tai huoltajan on kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä ilmoitettava väestötietojärjestelmään lapsen nimi ja äidinkieli. Maistraatti tallettaa tiedot väestötietojärjestelmään.

Henkilön oma kieli määräytyy siten ilmoituksen mukaan. Tämä tarkoittaa, että jokainen voi tehdä muutoksen väestötietojärjestelmään merkittävään tietoon.

Lain mukaan henkilö voi merkitä ainoastaan yhden kielen omaksi kielekseen.

Nimikäytäntö liittyy läheisesti yksilön kielelliseen identiteettiin. Etunimen ilmoittamisesta, ottamisesta ja muuttamisesta sekä sukunimen määräytymisestä ja muuttamisesta säädetään nimilaisissa (694/1985) ja nimiasetuksessa (254/1991). Lain mukaan uudeksi sukunimeksi ei voida hyväksyä nimeä, joka muodoltaan tai kirjoitustavaltaan on kotimaisen nimikäytännön vastainen (11 §). Etunimeksi ei myöskään voida hyväksyä sellaista nimeä (32 b §). Nimilautakunta antaa tuomioistuimille, maistraateille ja muille viranomaisille lausuntoja suku- ja etunimeä koskevissa asioissa (asetus nimilautakunnasta 804/1985).

2.2 Virka-alueiden kielistatus

Yksilön oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa, ja vastaavasti viranomaisten velvollisuus toimia yhdellä tai kahdella kielellä, perustuu kielelliseen jaotukseen, jossa kunnat

ovat perusyksiköitä. Myös valtion viranomaisten virka-alueiden kieli määräytyy kuntien kielen perusteella.

Kuntien kielistatus

Valtioneuvosto vahvistaa joka kymmenes vuosi kuntien kielen. Päätös perustuu kunnan asukkaiden kieltä koskevaan viralliseen tilastoon. Tilasto perustuu asukkaiden omaan ilmoitukseen. Vuodesta 1977 lähtien Tilastokeskus perustaa tilastonsa Väestörekisterikeskuksen ylläpitämän väestörekisterin tietoihin. Nyt voimassaoleva päätös (1364/1992) koskee vuosia 1993–2002.

Kielellisen jaotuksen mukaan kunnat ovat joko yksikielisesti suomenkielisiä tai yksikielisesti ruotsinkielisiä taikka kaksikielisiä suomi enemmistön kielenä tai kaksikielisiä ruotsi enemmistön kielenä.

Kunta on yksikielinen kun kaikki sen asukkaat ovat samankielisiä tai kuin heistä vähemmän kuin 8 % on toiskielisiä. Vähemmistön ollessa vähintään 8% tai vähintään 3 000 henkilöä kunta on kaksikielinen.

Kaksikielinen kunta muuttuu yksikieliseksi vasta jos vähemmistö on laskenut 6 %:iin tai sen alle. Tällöinkin valtioneuvosto voi erityisistä syistä kunnanvaltuuston esityksestä tai kuntaa kuultuaan määrätä että kunta säilyy seuraavan kymmenvuotiskauden aikana kaksikielisenä (kielilain 2 §:n 1 ja 4 momentti).

Kuntajakolain (1196/1997) 3 §:ssä säädetään kuntajaon muuttamisen yleisistä edellytyksistä. Pykälän 2 momentissa on viittaussäännös, jonka mukaan väestön kielisuhteiden huomioon ottamisesta ”on säädetty hallitusmuodossa”. Uudessa perustuslaissa säädetään, että hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan (122 §). Uudella perustuslain säännöksellä korvattiin hallitusmuodon 50 §:n 3 momentti, jonka mukaan hallintoalueiden rajoja uudestaan järjestettäessä oli ”vartenotettava, että alueet, mikäli asianhaarat sallivat, tulevat yksikieliseksi, suomen- tai ruotsinkieliseksi, taikka että toiskieliset vähemmistöt niillä tulevat niin pieniksi kuin mahdollista”.

Kuntien nimestä säädetään kuntalain (365/1995) 5 §:ssä. Kunnan nimen muuttamisesta päättää valtuusto. Ennen päätöksen tekemistä on hankittava Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lausunto. Kuntajakolain 28 §:ssä säädetään uuden kunnan nimestä. Milloin kuntajaon muutos merkitsee uuden kunnan perustamista, niiden kuntien valtuustojen, joiden alueesta kunta muodostetaan, on päätettävä nimestä. Jos valtuustot

jen, joiden alueesta kunta muodostetaan, on päätettävä nimestä. Jos valtuustot haluavat antaa uudelle kunnalle nimen, joka ei ole ollut aikaisemmin minkään kunnan nimenä, asiasta on hankittava Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lausunto. Jos asianomaisten kuntien valtuustot eivät voi sopia uuden kunnan nimestä, sen määrää sisäasiainministeriö.

Kuntaa laajempien virka-alueiden kielellinen status

Useampia kuntia käsittävä virka- tai itsehallintoalue sekä kuntayhtymä katsotaan yksikieliseksi, jos siihen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia. Alue, johon kuuluu erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia katsotaan kunkin kunnan osalta samankieliseksi kuin asianomainen kunta (kielilain 2 §:n 2 momentti).

Sääntelyn perusajatuksena on, että henkilön kielelliset oikeudet määräytyvät hänen kotikuntansa mukaan myös suhteessa viranomaiseen, jonka virka-alue on kuntaa suurempi. ”Kaksikielinen lääni”, kuten Etelä-Suomen lääni, on siten yksikielinen suomenkielisten kuntien osalta, kaksikielinen suomenkielisin enemmistöin niiden kaksikielisten kuntien osalta, joilla on suomenkielinen enemmistö ja kaksikielinen ruotsinkielisin enemmistöin niiden kaksikielisten kuntien osalta, joilla on ruotsinkielinen enemmistö.

Läänin asukkaan asioidessa lääninhallituksen kanssa, lääninhallituksen on siten tarkistettava onko kysymys asukkaan omasta asiasta – omassa asiassa on oikeus asioida valtion viranomaisten kanssa omalla kielellä – sekä mikä on asukkaan kotikunnan kieli ja hänen oma kielensä. Tästä on annettu tarkemmat säännökset kieliasetuksen 8 §:ssä. Säännökset ovat varsin monimutkaiset ja vaikeasti sovellettavissa. Niiden mukaan lääninhallituksen on yksittäistapauksissa selvittävä ovatko läänin asukkaan kotikunnan kielisuhteet sellaiset, että henkilöllä on oikeus käyttää omaa kieltään. Tilanne on sama kuntayhtymän osalta.

Läänien ja maakuntien kielellinen jaotus

Lääninhallituslain (22/1997) 2 §:n nojalla annetun läänien alueista sekä lääninhallitusten toimipaikoista ja nimistä annetun päätöksen (121/1997) 2 §:n mukaan Etelä-Suomen lääni on suomenkielinen suomenkielisten ja kaksikielinen kaksikielisten kuntien osalta. Asukkaiden enemmistö on suomenkielinen. Länsi-Suomen lääni on suomenkielinen suomenkielisten, ruotsinkielinen ruotsinkielisten ja kaksikielinen kaksikielisten kuntien osalta. Asukkaiden enemmistö on suomenkielinen. Itä-Suomen lääni, Oulun lääni ja Lapin lääni ovat suomenkielisiä.

Maakuntien kielellisestä jaosta säädetään maakunnista annetussa valtioneuvoston päätöksessä (147/1998). Ahvenanmaan maakunnasta säädetään kuitenkin Ahvenanmaan itsehallintolaissa.

Hallintoa koskevat erityiset organisatoriset ja alueelliset erityissäännökset

Hallinnon järjestämistä varten on annettu joitakin erityissäännöksiä, joiden mukaan hallintoorganisaatiossa on otettava huomioon kielellisiä näkökohtia. Säännökset saattavat koskea esimerkiksi kielellistä edustusta toimielimissä tai erillisten yksikielisten toimielinten perustamista. Esimerkiksi opetuslalla on erillisiä ruotsinkielisiä toimielimiä. Tässä tarkoitettuja säännöksiä käsitellään jäljempänä jaksossa 8.

Eräistä virka-alueista on myös annettu erityissäännöksiä. Esimerkkinä voidaan mainita metsänhoitoyhdistyksistä annettu laki (534/1998) ja asetus (1227/1998) Lain 5 §:n 2 momentin mukaan metsänhoitoyhdistyksen rajojen tulisi mahdollisuuksien mukaan noudattaa muita hallinnollisia rajoja. Erityisen tärkeistä syistä siitä voidaan poiketa. Tarkemmat säännökset annetaan asetuksella. Asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan lain tarkoitettuna erityisen tärkeänä syynä metsänhoitoyhdistyksen toimialueelle säädetyistä vaatimuksista poikkeamiseksi voidaan pitää mm. kielellisesti yhtenäisen alueen aikaansaamista.

2.3 Oikeushenkilöiden kielistatus

Yksityisten oikeushenkilöiden kielistatuksen voidaan katsoa seuraavan lähinnä toiminimestä ja rekisteröimisen yhteydessä käytetystä kielestä. Yhtiöiden ja vastaavien oikeushenkilöiden sääntöihin voidaan myös ottaa kieltä koskevia määräyksiä.

Toiminimilain (128/1979) 11 §:n mukaan toiminimi saadaan rekisteröidä kaksikieliseksi tai useampikieliseksi, jos erikieliset ilmaisut sisällöltään vastaavat toisiaan. Toiminimen erikieliset ilmaisut voidaan kaupparekisterilain (129/1979) 17 §:n 1 momentin mukaan ilmoittaa kaupparekisteriin merkittäväksi joko perusilmoituksessa tai muutosilmoituksessa.

Jos *yhtiö* aikoo käyttää toiminimeään kaksikieliseksi tai useampikieliseksi, on jokainen toiminimen ilmaisu mainittava yhtiöjärjestyksessä (osakeyhtiölain 2 luvun 3 §:n 2 momentti, osuuskuntalain 5 §:n 2 momentti). Yhtiölainsäädännössä ei sen sijaan ole säännöksiä yhtiöjärjestyksen kielestä. Käytännössä hyväksytään ainoastaan suomen- ja ruotsinkieliset yhtiöjärjestykset. Toiminimilain (128/1979) 11 §:n mukaan *toiminimi* saadaan rekisteröidä kaksikieliseksi tai useampikieliseksi, jos erikieliset ilmaisut sisällöltään vastaavat toisiaan.

Vakuutusyhtiöasetuksen (250/1999) 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan toimiluparekisteriin merkitään toimiluvan saaneen vakuutusyhtiön nimi ja se toiminimen kaksi- tai useampikielinen ilmaisu, jota tarkoitetaan vakuutusyhtiölain (1062/1979) 2 luvun 4 §:n 2 momentissa. Vakuutusyhdistyslain (1250/1987) 2 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan kumpikin toiminimen ilmaisu on mainittava yhdistysjärjestyksessä, jos vakuutusyhdistys aikoo käyttää toiminimeään myös toisella kotimaisella kielellä.

Yhdistyslain (503/1989) mukaan yhdistys voi olla yksikielisesti suomenkielinen tai ruotsinkielinen taikka kaksikielinen. Muunkielisiä yhdistyksiä ei lain mukaan voida perustaa. Kaikkien yhdistysten säännöissä voidaan määrätä, että yhdistyksellä on suomenkielinen, ruotsinkielinen ja saamenkielinen nimi kahdella mainituista kielistä, jolloin mitä tahansa asianomaisista nimistä voidaan käyttää yhdistyksen nimenä (9 §). Yhdistys merkitään rekisteriin sekä suomen että ruotsin kielellä, jos yhdistyksen säännöt on laadittu ja ilmoitus rekisteriin tehdään molemmilla kielillä. Perusilmoituksen tai sääntöjen muuttamista koskevan ilmoituksen yhteydessä on lisäksi toimitettava virallisen kääntäjän antama todistus siitä, että säännöt ovat keskenään samansisältöiset.

Säätiöiden kielestä ei säädetä erikseen. Säätiö saa nimenään käyttää myös nimensä toiseen kotimaiseen kieleen tehtyä käännöstä, joka on mainittu säätiön säännöissä (säätiölain [109/1930] 4 §:n 1 momentin 8 kohta).

Hypoteekkiyhdistyksen toiminimen kielestä säädetään hypoteekkiyhdistyksistä annetun lain (936/1978) 2 §:ssä. Hypoteekkiyhdistyksellä on oikeus käyttää erikseen suomen- ja ruotsinkielistä sekä valtiovarainministeriön luvalla myös muunkielistä toiminimeä.

Valtion liikelaitoksista annetussa laissa (627/1987) ei ole säännöksiä liikelaitosten nimistä eikä niiden sisäisessä hallinnossa käytettävästä kielestä. Kielilaissa on sen sijaan säännös liikelaitosten velvollisuudesta palvella ja tiedottaa suomeksi ja ruotsiksi (17 b §).

3 Oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa

Kielilain 3 §:n 1 momentti

Tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa on käytettävä alueen kieltä ja kaksikielisellä alueella jompaakumpaa alueen kielistä. Suomen kansalaisella on kuitenkin oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää omaa kieltänsä, suomea tai ruotsia, ---

3.1 Yksilön oikeudet

3.1.1 Tuomioistuimet ja valtion hallintoviranomaiset

Kielilain sääntely

Tuomioistuimissa ja valtion viranomaisissa käytetään kielilain 3 §:n pääsäännön mukaan virka-alueen kieltä ja kaksikielisellä alueella jompaa kumpaa alueen kielistä. Tästä pääsäännöstä on merkittävä poikkeus. Jokaisen perustuslaissa turvattu oikeus käyttää omassa asiassaan omaa kieltään konkretisoituu kielilain 3 §:n 1 momentissa, jonka mukaan Suomen kansalaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää omaa kieltänsä suomea tai ruotsia.

Kielilaki rakentuu muodollisesti edelleen vain Suomen kansalaisen kielellisille oikeuksille, mutta tulkinnallisesti oikeudet ovat ulotettavissa koskemaan perustuslaissa tarkoitettua ”jokaista”.

Oikeus oman kielen käyttämiseen virka-alueen kielestä riippumatta koskee vain tilanteita, joissa henkilö toimii omassa asiassaan tai joissa häntä viranomaisten toimesta kuullaan. Asiamiehen kielellä ei ole merkitystä, vaan ratkaisevaa on henkilön oma kieli.

Jos tuomioistuimelle tai muulle valtion viranomaiselle toimitettu asiakirja on vastoin kielilain säännöksiä laadittu toisella kotimaisella kielellä, ei asiaa tällä perusteella saa jättää tutkimatta. Viranomaisen on tällöin hankittava asianosaisen kustannuksella asiakirjasta laillisesti pätevä käännös. Viranomaisen on kuitenkin kustannettava käännös, jos viranomaisen huolehtii tulkitsemisesta hallintomenettelylain 22 §:n nojalla.

Kielilain 4 §:n 1 momentti

Asiassa, jota valtion asiamies, virallinen syyttäjä tai muu valtion virkamies virkansa puolesta ajaa, tulee hänen käyttää vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä taitamaan.

Kielilain 4 §:n 1 momentti toteuttaa lain 3 §:ssä ilmaistua periaatetta oman kielen käyttämisen oikeudesta omassa asiassa virka-alueen kielestä riippumatta. Asiassa, jota valtion asiamies, virallinen syyttäjä tai muu valtion virkamies virkansa puolesta ajaa, hänen on käytettävä vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä taitamaan. Jos velvollisuutta osata kieltä ei ole, käytetään suullisessa käsittelyssä tarpeen vaatiessa tulkitsemista.

Valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (149/1922) mukaan korkeakoulututkintoa edellyttävän viran haltijan on aina ymmärrettävä myös vähemmistön kieltä. Tuomarin on aina myös välttävästi osattava suullisesti vähemmistön kieltä. Pelkäämällä tällaisella kielitaidolla ei kuitenkaan voitane suorittaa tulkitsemista vähänkään vaativammassa jutussa, jos ollenkaan.

Kielilain 4 §:ää täydentää kieliasetuksen 6 §.

6 §

Milloin kielilain 4 §:n mukaan tarve vaatii suullisessa asian käsittelyssä tulkitsemista hoitakoon tulkitsemista se, joka asian käsittelyä johtaa. Jos tämä ei ole mahdollista, hankittakoon tulkki valtion kustannuksella. Sama olkoon laki, jos sellainen asiallinen, jolla kielilain 3 §:n mukaan ei ole oikeutta käyttää toista kuin virka-alueen kieltä, yleisen syyttäjän vireillepanemassa rikosasiassa tarvitsee tulkitsemista, mutta jos tällainen asiallinen muussa asiassa tarvitsee tulkitsemista, olkoon velvollinen itse tulkin hankkimaan.

Mitä 1 momentissa on säädetty, noudatettakoon myös siinä tapauksessa, että virallisen syyttäjän vireillepanemassa rikosasiassa joku asiallisista ei osaa käyttää suomea eikä ruotsia. Muuten olkoon tällaisessa tapauksessa asiallinen itse velvollinen hankkimaan tulkin.

Asetuksen mukaan tulkitsemisesta huolehtii siis se, joka käsittelyä johtaa. Jos tämä ei ole mahdollista hankitaan valtion kustannuksella tulkki. Pykälä on sanamuodoltaan varsin väljä ja vaikeaselkoinen. Se näyttää myös ottavan huomioon tilanteen, jossa asianosainen ei lain 3 §:n mukaan olisi oikeutettu käyttämään omaa kieltään. Säännös näyttää koskevan tilannetta, jossa muun maan kuin Suomen kansalainen käyttää omassa asiassaan esimerkiksi ruotsia yksikielisesti suomenkielisellä alueella. Asetuksen mukaan yleisen syy-

täjän vireille panemissa asioissa rikosasiassa tulkitsemisen hoitaa se, joka johtaa asian käsittelyä. Jollei tämä ole mahdollista hankitaan tulkki valtion kustannuksella, eli noudatetaan yksikielisen alueen pääsääntöä. Muussa asiassa asianosaisen tulee itse hankkia ja kustantaa tulkkinsa. Samaa sääntöä noudatetaan myös sellaisen asianosaisen osalta, joka ei osaa suomea tai ruotsia.

Rikosasioissa vastaajalla on siten oikeus saada maksutonta tulkkausapua, jos virallinen syyttäjä ajaa syytettä. Siviiliasioissa sekä rikosasioissa, joissa pelkästään asianomistaja ajaa syytettä, vastaaja joutuu itse maksamaan kulut. Jos hän on oikeutettu saamaan maksuton oikeudenkäynti, kustannukset korvataan kuitenkin valtion varoilla ja jos hän voittaa jutun, kantaja voi joutua maksamaan hänen oikeudenkäyntikulunsa.

Kun suomen ja ruotsin kielen käyttämistä koskevat säännökset on perusoikeusudistuksessa ulotettu koskemaan jokaista eikä vain Suomen kansalaista, on asetus suomen ja ruotsin käyttämistä koskevalta osaltaan turha ja saattaa olla myös perustuslain vastainen.

Hallintomenettelylain sääntely

22 §

(589/1996)

Tulkitseminen ja kääntäminen

Viranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta ja kääntämisestä, jos asianosainen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, ei osaa viranomaisessa kielilain (148/22) mukaan käytettävää kieltä taikka aisti- tai puhevian vuoksi ei voi tulla ymmärretyksi.

Erityisestä syystä viranomainen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä muussakin kuin 1 momentissa tarkoitetussa asiassa.

Viranomaisen on huolehdittava siitä, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat sen käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkitsemis- ja käännösavun.

Hallintomenettelylakia sovelletaan hallintomenettelyyn. Hallintomenettelyllä tarkoitetaan hallintoasian käsittelyä viranomaisessa lukuun ottamatta hallintolainkäyttöä. Esitutkinta rikosasiassa, poliisitutkinta ja ulosotto eivät ole hallintomenettelyä.

Hallintomenettelylain 14–28 §:ää, joihin siis tulkitsemista ja kääntämistä koskeva 22 § kuuluu, on noudatettava vain, jos hallintomenettelyssä on päätettävä jonkun edusta, oikeudesta tai velvollisuudesta.

Hallintomenettelylain mukainen viranomaisen tulkitsemis- ja kääntämisvelvollisuus koskee ainoastaan asioita, jotka voivat tulla vireille viranomaisen aloitteesta, joissa asianomainen

ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä. Sanamuotonsa mukaan pykälä näyttää soveltuvan myös tilanteisiin, joissa suomen- tai ruotsinkielinen henkilö ei osaa viranomaisen käytettävää kieltä yksikielisellä virka-alueella, mutta hallituksen esityksen perusteista saa käsityksen, että pykälä koskisi ainoastaan vieraita kieliä (HE 88/1981 vp. s 48). Perustelujen mukaan säännös liittyy ns. Pohjoismaisen kielisopimukseen, joka koskee Pohjoismaiden kansalaisten oikeutta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaissa. Ruotsin kansalaisen asema on kehityksen myötä muodostunut sellaiseksi, että hänen kielelliset oikeutensa ovat johdettavissa toisaalta perustuslaista (jokaisen oikeus käyttää ruotsin kieltä), toisaalta pohjoismaisesta kielisopimuksesta ja sitä täydentävistä kansallisista säännöksistä, kuten esimerkiksi hallintomenettelylain 22 §:n 3 momentista.

Hallintolainkäyttölain sääntely

77 §

Tulkitseminen ja kääntäminen

Viranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta ja kääntämisestä, jos henkilö ei osaa viranomaisessa kielilain (148/22) mukaan käytettävää kieltä taikka aisti- tai puhevian vuoksi ei voi tulla ymmärretyksi ja:

1) asian aikaisemmassa käsittelyvaiheessa sitä käsitelleen viranomaisen on tullut huolehtia tulkitsemisesta tai kääntämisestä hallintomenettelylain 22 §:n 1 momentin tai muun säännöksen nojalla;

2) lainkäyttöasiaa käsittelevä viranomainen toimii ensi asteena asiassa, joka on tullut vireille viranomaisen aloitteesta; tai

3) henkilöä kuullaan suullisesti.

Erityisestä syystä viranomainen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä muussakin kuin 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa.

Tulkkina tai kääntäjänä ei saa käyttää henkilöä, joka on sellaisessa suhteessa asianosaisten tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voi tästä syystä vaarantua.

Viranomaisen on huolehdittava siitä, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat sen käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkitsemis- ja käännösavun.

Hallintolainkäyttölaki (1996/586) täydentää kielilakia. Laki ei sellaisenaan merkitse muutosta niihin vaatimuksiin, jotka kielilaisissa asetetaan hallintolainkäyttömenettelyn kielelle. Sen sijaan se merkitsee muiden kielten kuin suomen ja ruotsin tulkitsemis- ja kääntämisvelvollisuutta niissä tapauksissa, joissa hallintolainkäyttöviranomaisen tehtävänä on huolehtia tarpeelliseksi osoittautuvasta tulkitsemisesta ja kääntämisestä.

Hallintolainkäyttölain 77 §:n mukaan viranomaisen on pykälässä mainituissa tilanteissa huolehdittava tulkitsemisesta ja kääntämisestä, jos henkilö ei osaa viranomaisessa kielilain

mukaan käytettävää kieltä. Hallituksen esityksen mukaan (HE 217/1995 vp.) tavoitteena on turvata ulkomaalaisten tarpeita. Sääntely koskee siis lähtökohtaisesti muita kieliä kuin suomea tai ruotsia. Pykälän sanamuoto viittaa kuitenkin myös siihen, että se soveltuisi tilanteisiin, joissa suomenkielinen tai ruotsinkielinen henkilö ei osaisi yksikielisen virka-alueen kieltä. Perustelujen mukaan hallintolainkäyttölain sääntely ei sellaisenaan merkitse muutosta niihin vaatimuksiin, jotka kielilaisissa asetetaan hallintolainkäyttömenettelyn kielelle. Sen sijaan se, edelleen perustelujen mukaan, merkitsee muiden kielten tulkitsemis- ja kääntämisvelvollisuutta niissä tapauksissa, joissa säädetään hallintolainkäyttöviranomaisen tehtäväksi huolehtia tarpeelliseksi osoittautuvasta tulkitsemisestä ja kääntämisestä.

Ruotsin kansalaisen asema on kehityksen myötä näissäkin tapauksissa muodostunut sellaiseksi, että hänen kielelliset oikeutensa on, samalla tavalla kuin edellä todettiin hallintomenettelylain osalta, johdettavista toisaalta perustuslaista (jokaisen oikeus käyttää ruotsin kieltä), toisaalta pohjoismaisesta kielisopimuksesta ja sitä täydentävistä kansallisista säännöksistä, kuten esimerkiksi hallintolainkäyttölain 77 §:n 4 momentista.

Jos lainkäyttöviranomaiselle toimitetaan vieraskielinen asiakirja, viranomaisen ei voi vedota siihen, että asiakirja on vääränkielinen, jos viranomaisella on kääntämisvelvollisuus. Jos viranomaisessa ymmärretään asianomaista kieltä, asiakirjaa ei tarvitse välttämättä kääntää. Tämä voi kuitenkin olla tarpeellista muiden asianosaisten kannalta. Laki ei sinällään velvoita virallisten käännösten laatimiseen. Tämä koskee myös viranomaisen toimituskirjaa, joka annetaan kielilain mukaisella kielellä. Viranomaisen on sen sijaan tarvittaessa liitettävä mukaan käännös tai huolehdittava siitä, että päätös suullisesti tulkitaan. Tulkitsemista tai kääntämisestä ei tarvitse välttämättä tehdä asianomaisen äidinkielelle. Riittävää on, että tulkitsemiskielenä käytetään jotakin sellaista kieltä, jota asianomaisen todetaan ymmärtävän tarpeellisessa määrin.

Tulkitsemisestä ja kääntämisestä aiheutuvat kustannukset ovat ensisijaisesti sen maksettavia, joka lain mukaan huolehtii tulkitsemisestä ja kääntämisestä. Kun asianosainen huolehtii tulkitsemisestä ja kääntämisestä, siitä aiheutuvat kulut voidaan määrätä hänelle korvattaviksi oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten perusteella. Jos valitusviranomaisen on tullut huolehtia tulkitsemisestä, korvaus tulkille maksetaan valtion varoista.

3.1.2 Kunnat

7 §

Kunnan tai muun itsehallintoalueen viranomaiseen kääntyessä on käytettävä alueen kieltä tai, kaksikielisellä alueella, jompaakumpaa alueen kielistä. Muuten noudatetaan näihinkin viranomaisiin nähden, mitä 5 §:n 1 momentissa ja 6 §:ssä on säädetty.

Kunnallishallinnossa yksilön kielelliset oikeudet ovat kielilain mukaan suppeammat kuin valtionhallinnossa. Kaksikielisessä kunnassa voidaan käyttää sekä enemmistön että vähemmistön kieltä, mutta yksikielisellä kunnalla ei ole edes velvollisuutta ottaa vastaan asiakirjoja toisella kotimaisella kielellä.

Edellä mainittiin, että perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallituksen esityksen perusteluissa todettiin (HE 309/1993 vp. s. 65), että kieltä koskevaan perussäännökseen (silloinen HM 14 §, nykyinen PeL 17 §) sisältyy viittaus kielellisten oikeuksien turvaamiseen lailla. Oikeus käyttää omaa kieltään ja saada toimituskirja tällä kielellä ei siten suoraan perustuslain nojalla ulotu ehdottomana oikeutena yksikielisten kuntien viranomaisiin, jollei lainsäädäntöä tältä osin ensin muuteta. Toisaalta perusteluissa todetaan myös, että säännös suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden huolehtimisesta samanlaisten perusteiden mukaan edellyttää paitsi näiden kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua, myös suomen- ja ruotsinkielisten väestön tosiallisen tasa-arvon turvaamista.

Kuntayhtymä on joko yksikielinen tai toimii kahdella kielellä siten, että se aina kuvastaa sen jäsenkunnan kieltä, jonka asukas asianosainen on tai johon asia muutoin liittyy (kielilain 2 §:n 2 momentti, kieliasetuksen 8 §). Yksilön kielelliset oikeudet kuntayhtymään nähden määräytyvät siis periaatteessa samoin kuin hänen kielelliset oikeutensa kotikuntansa. Tästä johtuen yksilön oikeus käyttää omaa kieltään voi samassa kuntayhtymässä vaihdella hänen kotikunnan kieliaseman mukaisesti.

Hallintomenettelylain mukaan hallintomenettelyllä tarkoitetaan hallintolainkäyttöä lukuun ottamatta hallintoasian käsittelyä viranomaisessa. Hallintomenettelylakia sovelletaan siten myös kuntien viranomaisissa sillä varauksella, että laki on toissijainen: jos muussa laissa tai ennen lain voimaantuloa (1982) annetussa asetuksessa on laista poikkeavia säännöksiä on niitä noudatettava hallintomenettelylain sijasta. Kuten edellä todettiin, hallintomenettelylain kielellisiä oikeuksia koskeva pykälä (22 §) koskee tilanteita, joissa asianosainen ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä. Säännös on

laadittu muita kieliä kuin suomea ja ruotsia silmälläpitäen, mutta sanamuotonsa mukaan se näyttää olevan sovellettavissa myös tilanteisiin, joissa suomea tai ruotsia puhuva ei osaa virka-alueen enemmistökieltä. Hallintomenettelylaki eroaa kielilaista myös siinä, että viranomaisen tulkitsemis- ja kääntämisvelvollisuus syntyy ainoastaan tilanteessa, jossa asianosainen ei *osaa* viranomaisessa käytettävää kieltä. Kielilain mukaiset kielelliset oikeudet eivät ole riippuvaisia asianosaisen kielitaidoista; jokaisella on oikeus siinä mainituissa tilanteissa käyttää omaa kieltään siinäkin tapauksessa että hän osaa toista kotimaista kieltä.

3.1.3 Ahvenanmaan viranomaiset

Ahvenanmaan maakunta on kielilain soveltamisalan ulkopuolella. Kielilaissa säädetty virka-alueiden jako ei koske Ahvenanmaata, vaan maakunta on suoraan Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan yksikielinen. Maakunnassa valtion paikallishallinnon sekä Ahvenanmaan maakuntahallinnon ja Ahvenanmaan kuntien virkakieli on ruotsi.

Itsehallintolain 37 §:n mukaan Suomen kansalaisella on omassa asiassa oikeus käyttää maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa suomen kieltä. Tältä osin yksilön oikeusasema on sama kuin yksikielisellä virka-alueella muualla maassa.

Itsehallintolain 39 §:n mukaan tuomioistuinten ja Ahvenanmaan lääninhallituksen on maakunnassa asianosaisen pyynnöstä liitettävä toimituskirjaansa suomennos. Jos tuomioistuimelle tai muulle valtion viranomaiselle annettu asiakirja on laadittu suomen kielellä, on viranomaisen tarvittaessa huolehdittava asiakirjan kääntämisestä ruotsin kielelle.

Yksityisellä asianosaisella on lisäksi oikeus saada toimituskirjan liitteenä käännös ruotsin kielelle asioissa, jotka laissa mainittu valtakunnassa toimiva valtion viranomainen käsittelee ja joissa toimituskirja yleisen kielilainsäädännön mukaan laaditaan suomen kielellä.

Maakunnassa virkakieli on ruotsi. Itsehallintolain 38 §:ssä on kirjeenvaihtokieltä koskevat säännökset. Säännösten mukaan kirjeenvaihtokieli on pääsääntöisesti ruotsi, myös maakunnan ja valtakunnan viranomaisten välisessä kirjeenvaihdossa, mutta myös valtion laissa mainittujen viranomaisten ja maakunnassa toimivien valtion viranomaisten kirjeenvaihdossa.

Itsehallintolaissa ei ole säännöksiä oikeudesta käyttää omaa kieltään Ahvenanmaan maakunnan ja kuntien viranomaisissa. Itsehallintolaki muodostaa perustuslakitasolla

säädetyin poikkeuksen perustuslaista ja kielilaki ei ole sovellettavissa Ahvenanmaalla. Lisäksi hallintomenettelylain 22 §:n soveltuminen Ahvenanmaalla on tulkinnanvarainen. Asianosaisen oikeus käyttää suomen kieltä Ahvenanmaan maakunnan ja kuntien viranomaisissa näyttää jäävän riippumaan kansainvälisten sopimusvelvoitteiden sovellettavuudesta Ahvenanmaalla.

3.2 Oikeushenkilöiden oikeudet

Kielilain 3 §:n 1 momentin mukaan kunnalla ja muulla itsehallintoyhdyskunnalla, kuntayhtymällä, uskonnollisella yhdyskunnalla, kotimaisella yhdistyksellä, osuuskunnalla, osakeyhtiöllä, kommandittiyhtiöllä, avoimella yhtiöllä, säätiöllä ja laitoksella on tuomioistuimissa ja muussa valtion viranomaisissa oikeus omassa asiassaan tai asiassa joissa heitä kuullaan käyttää pöytäkirjakieltään. Opetus- ja kasvatuslaitoksella on vastaavasti oikeus käyttää laitoksen opeutskieltä.

Perustuslain 17 §:ssä ”jokaisella” tarkoitetaan luonnollista henkilöä eli ihmisyksilöä. Perusoikeussäännös ulottuu oikeushenkilöihin, jos oikeushenkilön asemaan puuttuminen samalla merkitsee kajoamista oikeushenkilön taustalla olevan yksilön oikeuksiin. Perustuslaki vaikuttaa siten välillisesti. Hallituksen esityksessä perusoikeusuudistukseksi katsottiin, että oikeushenkilöiden jättäminen vaille hallinnon ja lainkäytön oikeusturvatakeita ei ole hyväksyttävissä. (HE 309/1993 vp, s. 23). Kielellisten oikeuksien osalta perusoikeusuudistuksen jälkeen jäi tulkinnanvaraiseksi, merkitsikö uudistus myös sitä, että ulkomaisella oikeushenkilöillä on vastaavat kielelliset oikeudet kuin kielilain 3 §:n 1 momentissa mainituilla kotimaisilla yhteisöillä. EY-oikeuden syrjimättömyysperiaatteen valossa näyttää siltä, että ulkomaisilla oikeushenkilöillä tulee olla samat kielelliset oikeudet kuin kotimaisilla, eli oikeus käyttää maan kansalliskieliä suomea tai ruotsia edellyttäen, että jompikumpi näistä kielistä on niiden pöytäkirjakieli. Tätä kantaa tukee perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 19/1995 – HE 161/1995 vp), jossa katsottiin, että patenttilakiin ei voitu ottaa säännöstä, jonka mukaan eurooppapatentilla ei ole oikeusvaikutusta Suomessa, jollei hakija tai patentinhaltija ole antanut patenttivilanomaiselle suomenkielistä käännöstä patentin myöntämisen perusteena olevista asiakirjoista. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan ehdotettu säännös olisi estänyt ruotsinkielistä hakijaa tai patentinhaltijaa käyttämästä suomalaisessa viranomaisessa omaa kieltään. Sääntely olisi sen vuoksi ollut ristiriidassa perustuslain kanssa. Valiokunta ehdotti lisättäväksi virkkeen, jonka mukaan

käännös voi olla ruotsinkielinen, jos hakijan oma kieli on ruotsi. ”Ulkomaalainen yhtiö voisi näin jättää ruotsinkielisen käännöksen, mikäli sen pöytäkirjakieli on ruotsi; tytäryhtiöllä tätä mahdollisuutta ei olisi, jos emoyhtiön kieli on muu kuin ruotsi” todetaan lausunnossa.

Eduskunnan talousvaliokunta yhtyi perustuslakivaliokunnan näkemykseen. Valiokunnan mietinnössä (TaVM 29/1995) todettiin lisäksi: ”Pääsääntönä on pidettävä, että asiakirjojen käännös annetaan suomen kielellä. Jos hakijan oma kieli, kuten hallitusmuodossa sanotaan, on ruotsi, voidaan käännös antaa myös ruotsin kielellä. Ulkomaisten hakijoiden ja patentinhaltijoiden tulisi pääsääntöisesti käyttää suomen kieltä, jotta patentti-informaatio leviäisi mahdollisimman laajasti. Patenttiasiakirjojen kääntäminen aiheuttaa lisäkustannuksia. Käännöstyön ja kustannusten määrä riippuu siitä, missä laajuudessa asiakirjat on käännettävä. Valiokunta pitää tärkeänä, että käännöskustannukset pyritään minimoimaan patentoinnin kokonaiskustannusten pitämiseksi kohtuullisina. Hallituksen tulee seurata patenttiasiakirjojen käännöskustannusten kehittymistä, ja sen on annettava eduskunnalle tarpeelliset esitykset, jos ulkomaisten yritysten ruotsinkielisten patenttihakemusten määrä lisääntyy huomattavasti.”

Perusoikeusuudistuksen edeltäneeltä ajalta löytyy oikeustapauksia, joissa ulkomaalaisella ei ole katsottu olevan oikeus vastoin kielilain 3§:n 1 momenttia käyttää ruotsin kieltä suomenkielisellä virka-alueella.

Raastuvanoikeus, jonka virka-alueen kieli oli suomi, oli jättänyt tutkimatta ulkomaan kansalaisen ruotsinkielellä eli vastoin 1 momentin määräystä suorittaman konkurssivalvonnan. Kun tuomioistuimen 2 momentin mukaan tuli hankkia sille vastoin 1 momentin määräyksiä toisella kotimaisella kielellä jätetystä asiakirjasta laillisesti pätevä käännös asiallisen kustannuksella, ei valvontaa olisi pitänyt jättää tutkimatta. KKO:1976-II-67.

Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain 6 §:n 2 momentin mukaan yhteisöllä tai säätiöllä, jonka pöytäkirjakieli on saame on omassa asiassaan tai asiassa, jossa sitä kuullaan, oikeus käyttää saamen kieltä samojen perusteiden mukaan kuin saamelaisella henkilöllä.

3.3 Erityiset säännökset

Erityislainsäädäntöön sisältyy myös säännöksiä oikeudesta käyttää joko kotimaisia kieliä taikka vieraita kieliä. Lainsäädäntöön sisältyy säännöksiä oikeudesta toimittaa vieraskielisiä asiakirjoja viranomaisille ja vastaavasti velvollisuudesta huolehtia niiden kääntämisestä. Jotkut näistä liittyvät kansainväliseen oikeusapuun (ks. alla jakso 8). Muita erityisiä säännöksiä ovat esimerkiksi:

Tavaramerkkiasetuksen (296/1964) 7 §:n mukaan tavaramerkkiasiasiassa tehtyyn hakemukseen kuuluvasta vieraskielisestä liitteestä on rekisteriviranomaiselle annettava oikeaksi todistettu suomennos tai ruotsinnos, mikäli viranomainen sitä vaatii.

Mallioikeusasetuksen (252/1971) 3 §:n mukaan rekisteröintihakemus ja liitteet on laadittava suomeksi tai ruotsiksi voimassa olevan kielilainsäädännön mukaan. Jos hakija on ulkomaalainen, on hakemus liitteineen annettava suomenkielisenä. Hakemukseen kuuluvasta vieraskielisestä asiakirjasta on rekisteriviranomaiselle annettava käännös suomeksi tai ruotsiksi, mikäli viranomainen sitä vaatii. Se, että ulkomaalainen ei saisi tehdä hakemusta ruotsin kielellä ei edellä mainitun perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 19/1995 – HE 161/1995 vp) eikä Euroopan yhteisön oikeuden valossa liene oikein.

Patenttilain (550/1967) 8 §:n 5 momentin mukaan patenttihakemukseen sisältyvän keksinnön selitys, tiivistelmä ja patenttivaatimukset on laadittava suomeksi tai ruotsiksi voimassa olevan kielilainsäädännön säännösten mukaan. Milloin patenttivaatimukset on laadittu vain toisella kotimaisella kielellä, patenttivilanomaisen on huolehdittava patenttivaatimusten ja tiivistelmän kääntämisestä toiselle näistä kielistä ennen kuin hakemus tulee julkiseksi. Hakijan on suoritettava vahvistettu käännösmaksu. Jos hakija on ulkomaalainen, keksinnön selitys on laadittava suomeksi sekä patenttivaatimukset ja tiivistelmä ruotsiksi. Jokaisella on kuitenkin oikeus laatia keksinnön selitys, tiivistelmä ja patenttivaatimukset sekä suomeksi että ruotsiksi. Patenttilain 70 h §:n mukaan ns. eurooppapatentilla ei ole oikeusvaikutusta Suomessa, jollei patenttivilanomaiselle ole annettu suomenkielistä käännöstä patentin myöntämisen perusteena olevista asiakirjoista ja suorittanut vahvistettua käännöksen julkaisumaksua. Jos hakijan tai patentinhaltijan oma kieli on ruotsi, voi käännös kuitenkin olla ruotsinkielinen. Patenttilain 70 n §:ssä on säännöksiä eurooppapatenttia koskevan hakemuksen patenttivaatimusten käännöksen julkaisemisesta. Kuuluttamisen tulee tapahtua suomeksi ja ruotsiksi. Jos hakijan oma kieli on ruotsi, voidaan käännös antaa ruotsin kielellä. Patenttivilanomaisen on huolehdittava siitä, että julkaistut patenttivaatimukset ovat tarvittaessa saatavilla suomen ja ruotsin kielellä. Patenttiasetukseen (669/1980) sisältyy tarkempia kieltä koskevia säännöksiä (5, 48, 52 ja 52 f §).

Hyödyllisyysmallioikeudesta annetun lain (800/1991) 7 §:n mukaan keksinnön selitys ja suojavaatimus on laadittava suomeksi tai ruotsiksi voimassa olevan kielilainsäädännön mukaan. Milloin suojavaatimus on laadittu vain toisella kotimaisella kielellä, rekisteriviranomaisen on huolehdittava suojavaatimuksen kääntämisestä toiselle näistä kielistä ennen kuin hyödyllisyysmalli rekisteröidään. Hakijan on suoritettava vahvistettu käännösmaksu. Jos hakija on ulkomaalainen, keksinnön selitys on laadittava suomeksi ja suojavaa-

timus suomeksi ja ruotsiksi. Jokaisella on kuitenkin oikeus laatia keksinnön selitys ja suojavaatimus sekä suomeksi että ruotsiksi. Hyödyllisyysmallioikeudesta annetun asetuksen (1419/1991) 4 §:n mukaan hakijan on annettava rekisteriviranomaiselle myös suomen- tai ruotsinkielinen käännös, jollei asiakirjaa ole laadittu hyödyllisyysmallioikeudesta annetun lain 7 §:n 1 momentin mukaisella kielellä. Kun on kysymys muusta asiakirjasta kuin selityksestä tai suojavaatimuksesta, rekisteriviranomainen voi kuitenkin olla vaatimatta käännöstä tai hyväksyä käännöksen muulle kielelle kuin suomeksi tai ruotsiksi.

Ulkomaisista vakuutusyhtiöistä annetun lain (398/1995) 71 §:n mukaan asianomaiselle ministeriölle tai Vakuutusvalvontavirastolle annettava asiakirjaan tai selvennykseen, joka on laadittu muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä, on liitettävä laillisesti pätevä suomenkielinen käännös, jos ministeriö tai Vakuutusvalvontavirasto näin vaatii. Perustuslain valossa olisi kuitenkin tällaisessa tapauksessa ilmeisesti oltava mahdollista toimittaa laillisesti pätevä ruotsinkielinen käännös.

Kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetun lain (1552/1995) 8 §:ssä on säännös velvollisuudesta kääntää vieraskielisiä asiakirjoja.

Julkiset hankinnat. Kynnysarvot ylittävistä tavara- ja palveluhankinnoista sekä rakennusurakoista annetun asetuksen (380/1998) 29 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tarjouspyynnössä on oltava tieto tarjousten laatimiskielestä tai vaihtoehtoisista kielistä. Pykälän 2 momentin mukaan tarjouspyynnöt liitteineen voidaan tehdä suomen tai ruotsin kielellä tai jollakin muulla Euroopan unionin virallisella kielellä.

4 Oikeus saada toimituskirja omalla kielellä; sähköinen asiointi

5 §

Yksikielisellä virka-alueella on tuomioistuimen ja muun viranomaisen annettava toimituskirja virka-alueen kielellä.

Valtioneuvosto, ministeriö, keskusvirasto, tuomioistuin tai lääninhallitus olkoon kuitenkin velvollinen niissä tapauksissa, joissa 6 §:n mukaan alkuperäinen toimituskirja olisi annettava toisella kielellä, liittämään toimituskirjaan laillisesti pätevän käännöksen kun asiallinen, jolla 3 §:n mukaan on oikeus käyttää toista kuin virka-alueen kieltä, on sitä pyytänyt.

6 §

Kaksikielisellä virka-alueella on tuomioistuimen ja muun viranomaisen annettava toimituskirja sillä kielellä, jota asiallinen, tai milloin heitä on useampia, asialliset ovat käyttäneet tai jonka käyttämisestä toimituskirjassa he yhtyvät.

Jos asialliset ovat käyttäneet eri kieliä eivätkä yhdy saman kielen käyttämisestä toimituskirjassa, on seuraavia säännöksiä noudatettava:

1. Rikosasiassa on käytettävä vastaajan kieltä.

2. Muussa asiassa sekä myös rikosasiassa, jossa on erikielisiä vastaajia, on käytettävä väestön enemmistön kieltä, ellei viranomainen asiallisten oikeutta ja etua silmällä pitäen toisin määrää.

Oikeus saada toimituskirja omalla kielellä ei ole yhtä laaja kuin oikeus käyttää omaa kieltään. Kielilain 5 ja 6 §:n mukaan oikeus riippuu eri tilanteista. Alkuperäinen toimituskirja joko laaditaan asianomistajan kielellä taikka hänellä on oikeus sitä pyytäessään saada toimituskirjasta käännös.

Yksikielisellä virka-alueella toimituskirja annetaan virka-alueen kielellä silloinkin kun asianosainen on käyttänyt toista kotimaista kieltä. Jos asianosaisella on oikeus käyttää toista kieltä, valtioneuvoston, ministeriön, keskusviraston, tuomioistuimen tai lääninhallituksen on liitettävä valtion kustannuksella laillisesti pätevä käännös.

Valtionhallintoa uudistettaessa on muodostettu viranomaisia, jotka eivät nimensä puolesta kuulu mihinkään edellä mainittuun kategoriaan, mutta joille on siirretty näille aikaisemmin kuuluvia tehtäviä.

Kaksikielisellä virka-alueella valtion viranomainen antaa toimituskirjan alkuperäisenä sillä kielellä, jota asianosainen on käyttänyt. Jos asianosaisia on useampia ja he ovat käyttäneet eri kieliä, he voivat sopia toimituskirjakielestä. Jollei sopimusta ole, noudatetaan seuraavia sääntöjä: Rikosasiassa käytetään vastaajan kieltä. Muissa asioissa (siviili- ja hallintoasiat) ja rikosasioissa, joissa on useita vastaajia, käytetään virka-alueen enem-

mistön kieltä, ellei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen toisin määrää. Viranomaisen voi siis käsitellä asiaa vähemmistön kielellä ottamalla huomioon asianosaisten tosiasiallisen kielitaidon merkityksen oikeusturvan toteutumiseksi.

Laista ei selvästi käy ilmi onko niillä asianosaisilla, jotka eivät kaksikielisellä virka-alueella saa toimituskirjaa omalla kielellään, oikeus saada pyynnöstä toimituskirjasta virallisesti oikeaksi todistettu käänös viranomaisen kustannuksella.

Ylemmät viranomaiset, ylemmät oikeudet mukaan lukien, antavat toimituskirjansa sillä kielellä, jota alempi viranomaisen on kielilain mukaan käyttänyt (8 §). Prosessissa kielenvaihtoa ei siis periaatteessa sallita.

Yksikielisessä *kunnassa* toimituskirja annetaan aina kunnan kielellä. Kaksikielisessä kunnassa käytetään asianomistajan kieltä soveltaen kielilain 6 §:n säännöksiä. Kun asianosaisia on yksi käytetään hänen käyttämänsä kieltä. Kun heitä on useampia ja he ovat käyttäneet eri kieliä, käytetään kunnan enemmistön kieltä, elleivät asianosaiset ole toisin sopineet tai ellei kunnan viranomaisen asianosaisten etua ja oikeutta silmälläpitäen toisin päätä.

Sähköisestä asioinnista hallinnossa annettu laki (1318/1999) koskee hallintoasian sähköistä vireillepanoa, käsittelyä ja päätösten tiedoksiantamista. Lakia sovelletaan sähköiseen asiointiin myös silloin, kun hallintoasian käsittely on muun kuin julkisyhteisön tehtävänä. Lakia ei sovelleta hallintolainkäyttöön, esitutkintaan, poliisitutkintaan eikä ulosottoon.

Sähköisestä asioinnista Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa säädetään erikseen.

Lakiin sisältyvän viittaussännöksen mukaan sähköisessä asioinnissa sovelletaan, mitä asian käsittelyssä käytettävästä kielestä viranomaisissa muualla säädetään. Kielilain ja esimerkiksi hallintomenettelylain kielisäännökset ovat siten sovellettavissa myös sähköisessä asioinnissa.

Varmentajan on toiminnassaan noudatettava kielilainsäädäntöä. Kielilain soveltaminen merkitsee lähinnä varmentajan toiminnan järjestämistä niin, että varmennetta myönnettäessä hakija voi saada palvelun omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

5 Velvollisuus antaa palvelua eri kielillä; syrjäntäkielto

5.1 Yleistä

Velvollisuus antaa palvelua eri kielillä on yhtäältä peilikuva yksilön oikeudesta saada palvelua omalla kielellään. Toisaalta velvollisuutta aktiivisesti antaa kielellistä palvelua voidaan nähdä laajemmassa yhteydessä. Tällöin aktiivisen velvoitteen peilikuvana voidaan pitää kollektiivista oikeutta saada palvelua omalla kielellään. Kysymys on yleensä tiedottamisvelvollisuudesta. Julkista tiedottamista käsitellään lähemmin seuraavassa jaksossa (jakso 6).

Mahdollisuus antaa kielellistä palvelua on usein riippuvainen erilaisista rekisteritiedoista. Jos kielellistä palvelua ei syystä tai toisesta haluta antaa kahdella kielellä asianomaiselle kohderyhmälle, palvelua tarjoavan tulee tietää millä kielellä vastaanottaja haluaa saada palvelua.

Väestötietolain 27 §:n 2 (527/1999) momentin mukaan luovutettaessa tietoja massaluovutuksena suoramainontaa tai muuta suoramarkkinointia, mielipide- ja markkinatutkimusta, osoitepalvelua sekä niihin verrattavaa toimintaa varten henkilötietojen otantaperusteena saa käyttää ainoastaan nimeä, vähintään kuuden viikon ikää, sukupuolta, äidinkieltä, ammattia, kotikuntaa ja siellä olevaa asuinpaikkaa, tilapäistä asuinpaikkaa ja osoitetta sekä asetuksella tarkemmin säädettäviä kiinteistö- ja rakennustietoja. Säännöksen mukaan kieltä voidaan siis käyttää otantaperusteena.

Ulkomaalaisrekisteristä annetun lain (1270/1997) 7 §:n mukaan ulkomaalaisrekisteriin saa siltä osin kuin on tarpeen tallettaa tunnistetietoina mm. kielitaidot.

Poliisin henkilörekistereistä annetun asetuksen (1116/1995) mukaan poliisiasiain ja hallintoasiain tietojärjestelmiin saadaan tallettaa tieto henkilön äidinkielestä (2 ja 3 §).

Julkisen vallan perustuslain 17 §:n mukaisella velvollisuudella huolehtia suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan sekä perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaisella syrjimiskielolla (”ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan kielen perusteella”) on merkitystä myös pohdittaessa kielellisen palvelun antamista. Syrjimiskielto ei koske pelkästään julkista valtaa vaan myös yksityiset voivat syyllistyä kielelliseen syrjintään.

Rikoslain 11 luvun 9 §:n mukaan se, joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisöpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä ei kielen perusteella 1) palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla 2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka 3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan, on tuomittava *syrjinnästä*.

Rikoslain 47 luvun 3 §:ssä on lisäksi työrikoksia koskeva säännös, jonka mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan muun muassa kielen perusteella, on tuomittava *työsyrjinnästä*.

Työvoimapalvelulain (1005/1993) 3 a §:n (418/1999) mukaan yksityisissä työvoimapalveluissa työnhakijoita ei saa asettaa perusteettomasti toisiinsa nähden eri asemaan.

5.2 Viranomaisten velvollisuudet

Perustuslain säännös julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan velvoittaa myös tasapuolisuusnäkökohtien huomioon ottamiseen kielellistä palvelua annettaessa. Kielilaisissa ei varsinaisesti säädetä viranomaisten ”palveluvelvoitteista”, vaan laki lähtee siitä, että viranomaisten tulee erilaisissa tilanteissa toimia suomen tai ruotsinkielellä. Palveluvelvoite syntyy yhtäältä näiden säännösten pohjalta, toisaalta erityislainsäädännön säännösten pohjalta.

Esimerkkinä erityissäännöistä voidaan mainita työvoimapalvelujen tietojärjestelmästä annetun asetuksen (1254/1993) 2 §:n 2 kohta, jonka mukaan työvoimapalvelujen tietojärjestelmään kuuluviin työvoimatoimistojen pitämiin henkilörekistereihin voidaan henkilöasiakkaasta tallettaa ”asiakaspalvelua varten” tiedot äidinkielestä ja muusta kielitaidosta.

Työvoimapalveluasetuksen (1251/1993) 6 §:n mukaan työvoimapalveluja annettaessa sekä niistä ja työpaikoista tiedotettaessa suomenkielisen ja ruotsinkielien väestön tarpeet on otettava huomioon samojen perusteiden mukaisesti siten kuin erikseen säädetään ja määrätään. Työvoimapalveluja annettaessa on otettava huomioon saamenkielisen väestön tarpeet. Asetuksesta ei selvästi käy ilmi soveltuuko se myös työvoimapalvelulain 1 a §:ssä (418/1999) tarkoitettuihin yksityisiin työvoimapalveluihin.

5.3 Julkisia tehtäviä hoitavien velvollisuudet

Ainoa kielilain säännös, joka nimenomaan mainitsee ”palvelua” on kielilain 17 b § (368/1995). Sen mukaan valtion liikelaitoksen ja palveluja tuottavan yhtiön, jossa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisillä kunnilla on määräämisvalta, on palveltava yleisöä ja tiedotettava yleisölle suomeksi ja ruotsiksi, jollei se ole tarpeetonta tai yhtiön kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta.

Erytislainsäädäntöön sisältyy myös säännöksiä julkisia tehtäviä hoitavien velvollisuuksista antaa palvelua eri kielillä. Esimerkkeinä voidaan mainita *rautatieyritykset* (ks. jäljempänä jakso 8.4 ”Liikenne ja viestintä”) ja kuljettajantutkinnon vastaanottajat, joiden kuljettajantutkintotoiminnan järjestämisestä annetun lain (535/1998) on toiminnassaan noudatettava kielilain (142/1922) säännöksiä.

5.4 Yksityisten velvollisuudet

Edellä mainittu kielilain 17 b § koskee valtion liikelaitoksia ja yhtiöitä, joissa valtiolla tai tietyissä tapauksissa kunnilla on määräämisvalta. Pykälä sen sijaan ei koske yksityisiä yhtiöitä, jotka myyvät palvelujaan valtiolle tai kunnille. Näissä tapauksissa velvollisuus antaa palvelua eri kielillä riippuu erityissäännöksistä.

Lähtökohtana on, että lainsäädäntö ei velvoita yksityisiä yhtiöitä tai yrittäjiä antaa palvelua eri kielillä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain (733/1992) mukaan kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät hankkimalla palveluja yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Lain 4 §:n 2 momentin 4 kohtaan sisältyy ostopalvelun laatuvaatimus: kunnan (tai kuntayhtymän) on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

Hallintomenettelylaki koskee myös julkisia tehtäviä hoitavia yksityisiä, jotka erityissääädöksiin on saatettu lain soveltamisalan piiriin (hallintomenettelylain 3 §:n 3 momentti). Siten hallintomenettelylain kielellisiä oikeuksia koskeva 22 § voi olla sovellettavissa myös yksityiseen.

Erityislainsäädäntöön sisältyy erilaisia lähinnä tiedottamisvelvollisuuksia koskevia säännöksiä, jotka saattavat koskea esimerkiksi velvollisuutta antaa tuoteselostuksia ja varoitustekstejä usealla kielellä. Ks. näistä jäljempänä jakso 5.5.

Ahvenanmaan itsehallintolain 43 §:ssä on erityissäännös, jonka mukaan valtioneuvoston tulee vaikuttaa siihen, että tavaroita ja palveluksia koskevat tarvittavat tiedot annetaan mahdollisuuksien mukaan kuluttajille maakunnassa ruotsin kielellä.

5.5. Erityisiä kielellistä palvelua koskevia säännöksiä

Kulutustavarat. Kulutustavarasta annettavista tiedoista annetun asetuksen (97/1987) 7 §:n mukaan asetuksessa vaaditut tiedot on annettava suomen ja ruotsin kielellä, jollei tietoja ole annettu yleisesti tunnetuilla ohje tai varoitusmerkinnöillä. Jos tavara myydään vain yksikielisissä kunnissa, tiedot voidaan kuitenkin antaa yksikielisinä.

Terveys- ja turvallisuuslaitteet ja tarvikkeet. Terveys- ja turvallisuuslaitteista ja tarvikkeista annetun asetuksen (1506/1994) 18 §:n mukaan laitteen ja tarvikkeen mukana olevien tietojen on oltava suomen, ruotsin tai englannin kielellä, jollei tietoja ole annettu yleisesti tunnetuilla ohje- tai varoitusmerkinnöillä. Käyttäjälle tai potilaalle tarkoitettujen, laitteen ja tarvikkeen turvallisen käytön edellyttämien tietojen on kuitenkin oltava suomen ja ruotsin kielellä.

Lelut. Lelujen turvallisuudesta annetun lain (287/1997) 15, 20, 22, 25 ja 34 §:ssä säädetään viittauksista standardeihin. Kuluttajavirasto antaa tietoja standardiin sisältyvistä edelleenviittauksista normeihin, jotka on julkaistu vain muun kielisenä kuin suomeksi ja ruotsiksi.

Tuotevastuulain (694/1990) 13 §:n (99/1993) mukaan se, joka on tuonut tuotteen Suomeen on velvollinen avustamaan vahinkoa kärsinyttä korvausvaatimuksen kääntämisessä vieraalle kielelle. Jollei maahantuoja avusta siinä, maahantuojan on korvattava vahinkoa kärsineelle korvausvaatimuksen kääntämisestä aiheutuneet tarpeelliset kustannukset.

Elintarvikkeiden pakkauksista annetun asetuksen (1991/794) 21 §:n mukaan pakolliset pakkausmerkinnät on tehtävä suomen- ja ruotsinkielellä. Ruotsinkielen asemesta voidaan käyttää norjan- tai tanskankielisiä merkintöjä. Kotimaassa valmistetuissa elintarvikkeissa, joita myydään vain samankielisissä kunnissa, saadaan kuitenkin käyttää näiden kuntien kielellä olevia yksikielisiä merkintöjä. Kaksikielisissä kunnissa saadaan myyntipaikalla pakatuissa elintarvikkeissa käyttää joko suomen- tai ruotsinkielisiä merkintöjä.

Maahantuotujen elintarvikkeiden alkuperämaa tai -alue saa ilmoittaa jollakin kansainvälisessä kaupassa yleisesti käytetyllä kielellä tai yleisesti tunnetulla kirjainlyhenteellä.

Elintarvikkeiden nimeä koskeva 7 § on kumottu asetuksella 610/1998.

Kosmetiikka-asetuksen (189/1996) 5 §:n mukaan asetuksessa säädetyt tiedot on annettava suomen ja ruotsin kielellä. Ainesosien ilmoittamisessa käytettävän kielen osalta noudatetaan kuitenkin, mitä kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksessä määrätään (ks. kauppa- ja teollisuusministeriön päätös kosmeettisista valmisteista 190/1996, 6 §). Asetuksessa säädetyt ja sen nojalla määrätyt merkinnät on tehtävä siten, että ne ovat pysyviä sekä helposti havaittavia ja luettavia.

Elintarvikelisiäaineista annetun asetuksen (521/1992) 10 §:n mukaan asetuksessa mainitut pakkausmerkinnät on tehtävä suomen- ja ruotsinkielellä. Ruotsinkielen sijasta voidaan käyttää norjan- tai tanskankielisiä merkintöjä. Muulle kuin kuluttajalle myytävässä lisääaineessa voidaan pakkausmerkinnät tehdä suomen- tai ruotsinkielellä taikka jollakin kansainvälisessä kaupassa yleisesti käytetyllä kielellä.

Tupakka. Toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun asetuksen (225/1997) 5 §:n (1502/1992) mukaan tupakkatuotteen vähittäismyyntipakkaukseen tehtävät merkinnät on oltava suomen ja ruotsin kielellä. Asetuksessa on yksityiskohtaiset säännökset merkintöjen tekemisestä.

Postipalvelut. Postitoimintalain (907/1993) 5 §:n 2 momentin mukaan postilaitoksen on toiminnassaan soveltuvin osin noudatettava kielilain (148/1922) säännöksiä. Postilaitoksen on muutoinkin huolehdittava siitä, että suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen väestön tarpeet otetaan postilaitoksen toiminnassa huomioon samanlaisten perusteiden mukaan. Vastaavanlainen säännös sisältyy hallituksen esitykseen n:o 74/2000 (15 §), jossa postitoimintalaki ehdotetaan korvattavaksi uudella lailla.

Autokatsastus. Ajoneuvojen katsastusluvista annetun lain (1099/1998) mukaan katsastuksia saa suorittaa vain se, jolle on myönnetty toimilupa. Katsastustoiminnasta vastaavien ja katsastuksia suorittavien henkilöiden koulutusta antavat Ajoneuvohallintokeskuksen hyväksymät yhteisöt. Lain 13 §:n 4 momentin mukaan toimiluvan ja koulutusoikeuden haltijoiden on toiminnassaan soveltuvin osin noudatettava kielilain (148/1922) säännöksiä.

Sijoitus- ja rahoituspalvelut. Sijoituspalveluyrityksistä annetun lain (579/1996) 46 §:n 2 momentin mukaan sijoituspalveluyrityksen on annettava suomeksi ja ruotsiksi kaikille sijoittajille helposti ja selkeästi ymmärrettävässä muodossa tiedot sijoittajien saamisen korvausrahasuojasta, suojan puuttumisesta tai rajoittumisesta sekä näitä tietoja

koskevista olennaisista muutoksista. Sijoituspalveluyrityksen, joka on perustanut sivuliikkeen toiseen Euroopan talousalueeseen kuuluvaan valtioon, on annettava tiedot sen jäsenvaltion virallisilla kielillä, jossa sivuliike sijaitsee. Lain 43 §:ssä on lisäksi korvausrahaston tiedottamisvelvollisuutta koskeva säännös, jonka mukaan siinä tarkoitettu kuulutus on julkaistava myös sijoituspalveluyrityksen toimialueella ilmestyvissä suurimmissa päivälehdissä toimialueen virallisilla kielillä.

Ulkomaisen luotto- ja rahoituslaitoksen toiminnasta Suomessa annetun lain (295/1992) 13 §:n 3 momentin mukaan ulkomaisen luottolaitoksen sivukonttorin on annettava tallettajilleen tiedot talletussuojarahaston tallettajien saamisille antamasta suojasta ja muusta vastaavasta suojajärjestelmästä tai suojan puuttumisesta sekä aiemmin annettujen tietojen muutoksista Suomen virallisilla kielillä.

Arvopaperin liikkeeseenlaskijan säännöllisestä tiedonantovelvollisuudesta annetun valtiovarainministeriön päätöksen (390/1999) 2 §:n mukaan tilinpäätös, tilinpäätöstiedote ja osavuosisikatsaus on julkistettava suomen tai ruotsin kielellä. Liikkeeseenlaskija voi rahoitustarkastuksen luvalla kuitenkin käyttää julkistamisessa muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia.

Omistusosuuksien ilmoittamisen ja julkistamisen yhteydessä annettavista tiedoista annetun valtiovarainministeriön päätöksen (391/1999) 4 §:n 2 momentin mukaan arvopaperimarkkinalain 2 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitus on tehtävä suomen tai ruotsin kielellä taikka muulla yhtiön hyväksymällä kielellä. Päätöksen 7 §:n 2 momentin mukaan arvopaperimarkkinalain 2 luvun 10 §:ssä tarkoitettu julkistaminen on tehtävä suomen tai ruotsin kielellä tai muulla rahoitustarkastuksen hyväksymällä kielellä, taikka, jos julkistaminen tehdään muussa Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa kuin Suomessa, tämän valtion virallisella kielellä tai muulla sen valtion viranomaisten hyväksymällä kielellä.

6 Lainsäädännön kieli, julkinen tiedottaminen ja viralliset asiakirjat

6.1 Säädökset ja määräykset

Perustuslain 79 §:n 4 momentin mukaan lait säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä. Laki ei tule voimaan ennen kuin se on julkaistu. Perustuslain 51 §:n mukaan eduskuntatyössä käytetään suomen tai ruotsin kieltä. Hallituksen ja muiden viranomaisten on toimitettava asian vireille panemiseksi eduskunnassa tarvittavat asiakirjat suomen ja ruotsin kielellä. Eduskunnan vastaukset ja kirjelmät, valiokuntien mietinnöt ja lausunnot sekä puhemiesneuvoston kirjalliset ehdotukset laaditaan niin ikään suomen ja ruotsin kielellä. Lakiehdotukset käsitellään eduskunnassa sekä valiokunnissa että täysistunnossa suomenkielisen tekstin pohjalta. Ruotsinkielinen eduskunnan vastaus laaditaan eduskunnan kansliassa (eduskunnan työjärjestys [40/2000] 76 §). Tästä huolimatta suomen- ja ruotsinkieliset lakiteksti ovat yhdenvertaiset (HE 1/1998 vp. s. 130). Ruotsinkielinen teksti ei siis ole pelkkä käännös, vaan autenttinen lakiteksti.

Säädösehdotukset valmistellaan yleensä suomen kielellä, minkä jälkeen ne käännetään ruotsiksi. Käännöksen on oltava valmis viimeistään kun asia esitellään valtioneuvostossa. Käännökset tehdään joko valtioneuvoston käännöstoimistossa tai asianomaisessa ministeriössä. Tarpeen vaatiessa käännöksiä tilataan myös ulkopuolisilta kääntäjiltä.

Valtioneuvoston ohjesäännön (78/1922) 40 §:n 1 momentin (1323/1996) mukaan lakiehdotukset ja, milloin asia ei ole merkitykseltään vähäinen, asetusehdotukset sekä ehdotukset valtioneuvoston ja ministeriöiden sellaisiksi päätöksiksi, jotka on julkaistava säädöskokoelmassa, on toimitettava oikeusministeriöön tarkastettaviksi, jollei asian kiireellisyydestä välttämättömästi muuta johdu. Oikeusministeriön tarkastustoimistossa tarkastetaan mm., että ruotsinkielisen säädösehdotuksen sisältö vastaa suomenkielistä tekstiä. Sen vuoksi tarkastuksen sivuuttaminen aiheuttaa ongelmia ruotsinkielisen tekstin luotettavuutta silmällä pitäen. Valtioneuvoston käännöstoimiston päällikkö tarkastaa henkilökohtaisesti ensisijaisesti kaikki säädöskokoelmassa julkaistavat tekstit. Apulaispäällikkö huolehtii käännöstoimistossa juridisesti vaikeiden tekstien kääntämisestä sekä toimii tarpeen vaatiessa käännöstoimiston päällikön sijaisena (valtioneuvoston asetus 618/2000 § 18). Tämän valmisteluvaiheen jälkeen teksti saattaa kuitenkin huomattavasti muuttua. Niissä tapauksissa, joissa käännöksen on tehnyt ulkopuolinen kääntäjä käännöksen tarkastaminen saattaa jäädä asian esittelijän tarkastuksen varaan, jos esitystä ei toimiteta oikeusministeriöön.

Suomen säädöskokoelmasta annetun lain (188/2000) 11 §:ssä on säännökset säädöskokoelman ja sopimussarjan julkaisukielistä. Kaikki säädökset julkaistaan ainakin suomen ja ruotsin kielellä. Säädöksellä tarkoitetaan lait ja asetukset sekä eduskunnan työjärjestys, eduskunnan täysistunnon eduskuntatyön järjestämistä tai eduskunnan valitsemia toimielimiä varten hyväksymät ohje- ja johtosäännöt.

Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain (516/1991) 12 §:n (190/2000) mukaan saamelaisia erityisesti koskevat säädökset, valtiosopimukset ja muut Suomen säädöskokoelmassa tai sopimussarjassa julkaistavat asiakirjat ja tiedonannot julkaistaan valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön niin päättäessä myös saamenkielisinä käännöksinä. Sama koskee ministeriön tai valtion muun viranomaisen määräyskokoelmassa julkaistavia ministeriön asetuksia ja viranomaisen määräyksiä sekä muita asiakirjoja ja tiedonantoja.

Valtiosopimus julkaistaan ainakin yhdellä todistusvoimaisella kielellä, jos suomi tai ruotsi ei ole sopimuksen todistusvoimainen kieli.

Jos valtiosopimus julkaistaan tietoverkossa, asianomaisen ministeriön on Suomen säädöskokoelmasta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan julkaistava ilmoitus viranomaisesta, jolta on saatavissa jäljennös valtiosopimuksesta ja joka antaa sopimuksesta tietoja suomeksi ja ruotsiksi.

Ministeriöiden ja valtion muiden viranomaisten määräyskokoelmista annetun lain (189/2000) 5 §:n mukaan määräyskokoelmassa julkaistavat asetukset ja määräykset sekä muut asiakirjat ja tiedonannot julkaistaan samanaikaisesti suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi Ahvenanmaan itsehallintolain 43 §:ssä säädetään, että valtioneuvoston tulee huolehtia siitä, että maakunnassa noudatettavat määräykset ovat saatavissa ruotsin kielellä.

Määräyskokoelmassa julkaistaan myös asetusten ja määräysten sekä muiden asiakirjojen ja tiedonantojen saamenkielisiä käännöksiä sen mukaan kuin saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa säädetään.

Ahvenanmaan säädöskokoelma (Ålands författningssamling) julkaistaan ainoastaan ruotsin kielellä.

6.2 Lakiehdotukset ja mietinnöt

Kielilain 21 §:n mukaan kaikki ministeriöissä taikka valtion komiteassa, toimikunnassa tai niihin rinnastettavassa toimielimessä valmistellut ja julkistettavat lakiehdotukset ja mietinnöt on julkaistava suomen kielellä sekä, jollei erityisen painavia syitä muuhun ole, koko-

naisuudessaan, osittain tai tiivistelmänä myös ruotsin kielellä sen mukaan kuin asianomainen ministeriö asian merkityksen ruotsinkieliselle väestölle ja muut tekijät huomioon ottaen päättää.

6.3 Julkipanot ja muu julkinen tiedottaminen

Kielilain 10 §:n mukaan julkipanot, ilmoitukset ja kuulutukset tai muut sellaiset asiakirjat, jotka tuomioistuin tai muu valtion viranomaisen taikka kunnan tai muun itsehallintoalueen viranomaisen antaa väestölle, on yksikielisellä virka- tai itsehallintoalueella kirjoitettava tämän alueen kielellä ja kaksikielisellä alueelle maan molemmilla kielillä.

Kielilain 10 § on vuodelta 1935. Sanamuodoltaan se koskee julkipanoa, ilmoituksia ja kuulutuksia sekä väestölle annettavia ”asiakirjoja”. Käytännössä säännöksen on katsottu koskevan esimerkiksi tieviittoja, liikennemerkkejä ja lomakkeita. Pykälän soveltuminen sähköiseen tiedottamiseen jää riippumaan tulkinnasta, jossa viime kädessä perustuslakiin sisältyvillä tasapuolisuusvaatimuksilla on merkitystä.

Virallisesta lehdestä annetun lain (268/1931) mukaan ”Virallinen lehti” julkaistaan kaksikielisenä (”Officiella tidningen”). Tuomioistuinten ja muun valtion viranomaisten sekä kuntien tai muiden itsehallintoalueiden viranomaisten on tiedotettava virallisessa lehdessä sillä kielellä tai niillä kielillä, millä niiden on annettava väestölle tarkoitettuja julkipanot, ilmoitukset ja kuulutukset. Tiedottamiskielet määräytyvät siten kielilain 10 §:n mukaisesti. Muilla kuin viranomaisilla on oikeus itse määrätä kummalla kielellä hän haluaa tiedottaa Virallisessa lehdessä.

Virkapukujen malleista säädetään yleensä asetuksella tai ministeriöiden taikka muiden viranomaisten päätöksillä. Esimerkiksi poliisin virkapuvun mallista päättää sisäasiainministeriö poliisiasetuksen (1112/1995) nojalla. Vartioimisliikeasetuksen (743/1983) 17 a § sisältää yksityiskohtaiset säännökset vartijan virkapuvusta. Niiden mukaan muun muassa vartijan asun rintamuksen vasemmalla puolella on oltava pysyvästi merkittynä teksti: ”VARTIJA - väktare” tai ”VÄKTARE - vartija”.

6.4 Passit

Kieliasetuksen 11 §:n mukaan ulkomaanpassi, jota ei anneta ulkomaisella kielellä, on annettava ”jokaisessa valtakunnan läänissä” suomeksi sekä samalla alkuperäisenä ruotsiksi, milloin hakija on käyttänyt ruotsin kieltä tai pyytänyt ruotsinkielistä passia. Ahvenanmaan

maakunnassa passi on aina samalla annettava myös alkuperäisenä ruotsiksi. Ahvenanmaan itsehallintolain 30 §:n 2 kohdan mukaan maakunnassa annettavaan passiin on merkittävä myös sana "Åland", jos passin haltijalla on Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

6.5 Henkilökortit, ajokortit, sairausvakuuskortit

Henkilökorttilaki (18/1999) ei sisällä kielisäännöksiä.

Ajokorttiasetuksen 4§:ssä säädetään, että ajokortti on yhteisön ajokortista annetun neuvoston direktiivin 91/439/ETY liitteen I a yhteisön ajokorttimallin mukainen. Asetuksessa ei ole kielisäännöksiä. Kuljettajantutkintotoiminnan järjestämisestä annetun asetuksen (535/1998) 9 §:n mukaan kuljettajantutkinnon vastaanottajan on toiminnassaan noudatettava kielilain (148/1922) säännöksiä.

Sairausvakuutusasetuksen (473/1963) 13 §:n mukaan kansaneläkelaitos vahvistaa sairausvakuuskortin sisällön ja muodon.

6.6 Liikennemerkit ja tienviitat

Liikennemerkkien ja tienviittojen kielestä säädetään liikenteen ohjauslaitteista annetun liikenneministeriön päätöksen (203/1982) 10 §:ssä (384/1994):

10 §

Liikennemerkissä ja sen lisäkilvessä käytettävän tekstin kielen ratkaisevat sen kunnan kielisuhteet, jossa merkki sijaitsee. Tämän mukaan tulee liikennemerkissä tai sen lisäkilvessä käytettävän tekstin olla yksikielisessä kunnassa yksikielinen kunnan kielen mukaan ja kaksikielisessä kunnassa kaksikielinen, kunnan enemmistön kieli ylempänä. Poikkeuksena tästä tulee kuitenkin yksikielisessä kunnassa sijaitsevalla valta- ja kantatiellä sekä moottori- ja moottoriliikennetiellä olevassa opastusmerkissä käyttää kaksikielistä opastusta seuraavissa tapauksissa:

1) yksikielisessä ruotsinkielisessä kunnassa tien suuntaa ja erkanevaa suuntaa osoittavassa opastusmerkissä, jos viitoitettava kohde on yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jossa suomi on enemmistön kielenä; ja

2) yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa tien suuntaa ja erkanevaa suuntaa osoittavassa opastusmerkissä, jos viitoitettava kohde on yksikielisessä ruotsinkielisessä kunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jossa ruotsi on enemmistön kielenä.

Saamelaisten kotiseutualueella olevassa liikennemerkissä ja lisäkilvessä käytetään suomen kielen lisäksi saamen kieltä.

Erityisistä syistä liikennemerkissä tai sen lisäkilvessä voidaan käyttää suomen ja ruotsin kielen lisäksi muutakin kieltä.

7 Kirkko

Kirkkolain (1054/1993) mukaan kirkollinen hallinto perustuu hiippakuntiin. Hiippakunnan perustamisesta ja lakkauttamisesta päättää kirkolliskokous. Kirkolliskokous päättää myös hiippakunnan rajojen muuttamisesta. Päätökset on alistettava valtioneuvoston ratkaistaviksi. Hiippakunnat on jaettu rovastikuntiin. Rovastikuntajaosta päättää tuomiokapituli.

Kirkon jäsenet kuuluvat seurakuntiin, joilla kullakin on määrätty alueensa. Kielellisellä perusteella voi samalla alueella olla useampia seurakuntia. Kielellisestä jaotuksesta määrätään osittain virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta vuosina 1993-2002 annetussa valtioneuvoston päätöksessä (osa IV), osittain kirkkolain nojalla tuomiokapitulin päätöksellä.

Kirkon jäsen on pääsääntöisesti sen seurakunnan jäsen, jonka alueella hänellä on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka.

Seurakuntajaon tulee kirkkolain mukaan noudattaa kuntajakoja siten, että kukin kunta on kokonaisuudessaan saman seurakunnan tai saman seurakuntayhtymän alueella. Seurakunnan alueen muuttamisesta, seurakunnan jakamisesta alueellisesti tai kielellisellä perusteella, seurakunnan lakkauttamisesta sekä uuden seurakunnan perustamisesta päättää kirkkohallitus.

Seurakunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä taikka kaksikielisiä, jollei seurakunnan kielestä sitä perustettaessa muuta määrätä. Seurakunta on kaksikielinen, kun suomen- tai ruotsinkielinen vähemmistö on niin suuri, että kunta vastaavasti kielilain säännösten mukaan olisi kaksikielinen. Jos samalla alueella on kielellisellä perusteella useita seurakuntia, ne ovat aina yksikielisiä.

Tuomiokapituli määrää joka viides vuosi edellisen kalenterivuoden lopussa läsnäolleiden jäsenten kielellisen jaon perusteella, mitkä seurakunnat on katsottava suomenkielisiksi tai ruotsinkielisiksi ja mitkä kaksikielisiksi.

Seurakuntajaon muuttamista koskevaa päätöstä ei kirkkolain mukaan saa tehdä ilman erityisen painavia syitä, jos seurakunnan lakkauttamisesta, seurakuntien yhdistämisestä tai muusta seurakuntajaon muutoksesta aiheutuu, että yksikielisen seurakunnan jäsenet taikka kaksikielisen seurakunnan kielelliseen enemmistöön kuuluvat jäsenet tulevat uudessa tai entisessä seurakunnassa kielelliseksi vähemmistöksi.

Seurakunta, jonka jäsenten enemmistön kieli on ruotsi, kuuluu ruotsinkieliseen hiippakuntaan. Kun seurakunnan jäsenistössä on tapahtunut sellainen muutos, että enemmistön kieli on vaihtunut ja tämä muutos on kestänyt viisi vuotta, kirkkohallitus päättää seurakunnan siirtämisestä toiseen hiippakuntaan. Seurakuntayhtymä on sen hiippakunnan tuomiokapitulien alainen, johon enemmistö seurakuntien yhteisestä väkiluvusta kuuluu.

Kirkon tai seurakunnan viranomaisissa asioitaessa käytettävästä toimituskirjakiielestä ja viranomaisten sisäisestä virkakielestä noudatetaan kielilain säännöksiä. Seurakuntaan ja seurakuntayhtymään, joka on kaksikielinen sovelletaan, mitä kielilaissa säädetään kaksikielisestä virka-alueesta. Yksikieliseen seurakuntaan ja seurakuntayhtymään sovelletaan taas mitä kielilaissa säädetään yksikielisestä virka-alueesta.

Kirkkolaisissa on myös säännökset toiminnassa käytettävästä kielestä. Jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa on tarpeen mukaan järjestettävä sekä suomen- tai ruotsinkielisen että muun vähemmistön kielellä. Kirkon jäsenellä on oikeus saada häntä koskevat yksityiset kirkolliset toimitukset äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Jumalanpalveluksessa ja kirkollisessa toimituksessa voidaan käyttää myös muuta kieltä. Saamelaiden kotiseutualueella seurakunnan toimintaa on järjestettävä ja seurakunnan jäseniä palveltava myös saamen kielellä.

Ahvenanmaan maakunnan alueella seurakunnat ovat kirkkolain mukaan yksikielisiä. Ahvenanmaan itsehallintolain 36 §:n 3 momentin mukaan lain valtionhallinnossa käytettävää kieltä koskevat säännökset koskevat soveltuvin osin myös evankelis-luterilaisen kirkon viranomaisia, mikäli kirkkolaista ei johdu muuta. Asiallisesti tämä itsehallintolain säännös vastaa kielilain 17 §:n 1 momenttia. Säännös on otettu itsehallintolakiin, koska valtion viranomaisten kieli säännellään tyhjentävästi itsehallintolaissa, eikä siihen sovelleta kielilakia. Säännös ei koske asioita, jotka laatunsa johdosta kuuluvat kirkkolain mukaan kirkolle itselleen.

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulissa ja niissä seurakunnissa, jotka kuuluvat kokonaan tai osittain saamelaiden kotiseutualueeseen, noudatetaan lakia saamen kielen käytämisestä viranomaisissa. Saamelaiden kotiseutualueelle voidaan perustaa kaksikielinen suomalais-saamelainen seurakunta.

8 Erinäiset hallinnonalat

8.1 Poliisi ja yleinen järjestys

Kieliasetuksen 7:ään sisältyy säännös, jonka mukaan ”asiaa käsiteltäessä poliisiviranomaisen edessä” lausunnot on ”milloin se suinkin on mahdollista” otettava pöytäkirjaan sillä kielellä, suomeksi tai ruotsiksi, jota kuulusteltu on käyttänyt. Säännös näyttää olevan sovellettavissa virka-alueen kielistatuksesta riippumatta, eli yksikielisellä virka-alueella pöytäkirja on kirjoitettava kuulusteltavan kielellä, vaikka se on toinen kuin virka-alueen kieli. Kaksikielisellä virka-alueella on kielilain pääsäännön mukaan käytettävä kuulusteltavan kieltä.

Esitutkintalain (449/1987) 37 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta, jos kuulusteltava ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä taikka ei aisti- tai puhevian takia voi tulla ymmärretyksi. Esitutkinnassa on siten noudatettava kielilain pääsääntöä: jokaisella on, virka-alueen kielistatuksesta riippumatta, oikeus käyttää omaa kieltään omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan (kielilain 3 §). Lisäksi ”valtion asiamies, virallinen syyttäjä tai muu valtion virkamies” on käytettävä vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä taitamaan (kielilain 4 §). Tämä lienee ymmärrettävä niin, että esim. kuulustelussa voidaan käyttää tulkkia, jos virkamies ei ole velvollinen taitamaan vastaajan kieltä. Kysymys velvollisuudesta laatia pöytäkirja vastaajan kielellä ja velvollisuudesta tai oikeudesta kääntää pöytäkirja vastaajan kielelle jää kuitenkin epäselväksi.

Esitutkintalakiin ja esitutkinnasta ja pakkokeinoista annettuun asetukseen (1988/575) sisältyvät pöytäkirjaa koskevissa pykälissä ei ole nimenomaisia pöytäkirjakieltä koskevia säännöksiä.

Poliisilakiin (493/1995) ei sisälly nimenomaisia kieltä koskevia säännöksiä. Poliisin toiminnan yleisiin periaatteisiin kuuluu, että poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueetomasti sekä sovinnollisuutta edistäen (poliisilain 2 §:n 1 momentti).

Poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 6 a §:n (156/1996) mukaan valtioneuvoston yleisistunto voi erityisistä syistä ottaen huomioon mm. kieliolot päättää, että kihlakunnanvirastoon perustetaan nimismiehen virka poliisi- ja ulosotto-osastojen päälliköiden tehtävien hoitamista varten.

Poliisikoulutuksesta annetun asetuksen (430/1992) 18 §:n mukaan poliisioppilaitoksen opetuskielenä on suomi. Koulutustilaisuuksia järjestetään tarvittaessa myös ruotsin kielellä ja erityistapauksissa muullakin kielellä.

Vartioimisliikelaki (237/1983) ja –asetus (743/1983) eivät sisällä muita kielisäännöksiä kuin asetuksen vartijoiden virkapukua koskevat säännökset (ks. jakso 6.3).

8.2 Palo- ja pelastus

Pelastustoimilaki (561/1999) ja –asetus (857/1999) eivät sisällä erityisiä kielisäännöksiä.

Pelastusopistosta annetun asetuksen (1165/1994) 7 §:n mukaan pelastusopiston opetuskieli on suomi. Opetusta annetaan myös ruotsin kielellä tai tilapäisesti muullakin kielellä. Opiskelija saa käyttää kokeissa joko suomen tai ruotsin kieltä.

Hätäkeskusalueista annetun valtioneuvoston päätöksessä (604/200) määrätään hätäkeskusten kielellisestä jaotuksesta.

Päätöksen mukaan Uudenmaan ja Kymen hätäkeskusalueet ovat suomenkielisiä suomenkielisten ja kaksikielisiä kaksikielisten kuntien osalta. Kummankin hätäkeskusalueen asukkaiden enemmistö on suomenkielinen. Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan hätäkeskusalueet ovat suomenkielisiä suomenkielisten, ruotsinkielisiä ruotsinkielisten ja kaksikielisiä kaksikielisten kuntien osalta. Kummankin hätäkeskusalueen asukkaiden enemmistö on suomenkielinen. Muut hätäkeskusalueet ovat suomenkielisiä.

8.3 Puolustus

Uudessa perustuslaissa ei sen enää ole sotaväen komentokieltä ja asevelvollisten koulutuksessa käytettävää opetuskieltä koskevia säännöksiä. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan tästä voidaan tarpeellisiksi katsottavilta osiltaan vastaisuudessa säätää lailla (HE 1/1998 vp s. 181).

Kielilain 19 §:n mukaan kielilakia sovelletaan sotilasviranomaisissa. Pykälän mukaan sotilasviranomaisten virka-alueet katsotaan yksikielisiksi, jos niiden alaisten joukko-osastojen miehistö on koottu yhteen yksikielisen joukko-osaston muodostamiseksi, kaksikieliseksi, jos miehistö on koottu katsomatta sen äidinkieleen tai jos viranomaisten toiminta kohdistuu useampiin erikielisiin joukko-osastoihin. Pykälän 2 momentin mukaan sotaväen komennuskieli on suomi.

Puolustusvoimista annetun lain (402/1974) 10 §:n 2 momentissa säädetään, että joukko-osastot, sikäli kuin sotilaalliset näkökohdat sallivat, on sijoitettava paikkakunnille, jois-

sa väestöllä on sama kieli kuin joukko-osaston asevelvollisten äidinkieli tai joissa väestö on kaksikielinen.

Asevelvollisuuslain (452/1950) 51a §:n (364/2000) mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi. Suomen- tai ruotsinkielisellä asevelvollisella on, ellei hän muuta tahdo, oikeus tulla määrätyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkielsensä. Pykälään sisältyy viittaus siitä, että puolustusvoimien komentokielestä säädetään kielilaisissa.

Siviilipalveluslain 8 §:n (439/2000) mukaan siviilipalvelusvelvollisen äidinkieli on otettava huomioon palveluspaikkaa määrättäessä. Suomen- tai ruotsinkielisellä siviilipalvelusvelvollisella on oikeus suorittaa siviilipalveluksensa äidinkielellään.

8.4 Liikenne ja viestintä

1.1.2001 voimaan tulevan Tiehallinnosta annetun lain mukaan (568/2000) Tiehallinto vastaa yleisten teiden tienpidosta. Sen tehtävänä on hallinnoida, ylläpitää ja kehittää koko maassa yleisiä teitä ja niiden liikenneoloja sekä tieliikenteen palveluja osana liikennejärjestelmää. Tiehallinnolla on keskushallinto ja alueellisia yksiköitä. Tiehallinnon on neljän vuoden kuluessa lain voimaantulosta asteittain avattava yleisten teiden tienpidon tuotannon toiminnan avoimeen kilpailuun.

Tieliikelaitos on liikenneministeriön hallinnonalalla toimiva liikelaitos (laki 569/2000, joka tulee voimaan 1.1.2001). Laitoksen toimialana on maa- ja vesirakennusalaalla ensisijaisesti liikenneväylien ja liikenneympäristön suunnittelu, rakentaminen, ylläpito ja hoito sekä näihin liittyvät tuotteet ja palvelut.

Valtion rataverkosta, radanpidosta ja rataverkon käytöstä annetun lain (21/1995) 5 §:n mukaan rautatieyrityksen tulee huolehtia palvelujensa tarkoituksenmukaisesta tarjonnasta ainakin kotimaisilla kielillä ja palvelujensa kehittämisestä liiketoiminnan edellytysten mukaisesti ottaen huomioon asiakkaiden maan eri osien ja koko yhteiskunnan tarpeet. Pykälän mukaan rautatieyrityksen on noudatettava, mitä muualla laissa säädetään rautatieliikenteen harjoittamisesta.

Yleisradio. Yleisradio Oy:stä annetun lain (1993/138) 7 §:n mukaan Yleisradion tehtävänä on tuoda täyden palvelun yleisradio-ohjelmisto jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. Toiminnan tulee julkisen palvelun erityisinä tehtävinä tukea toimivaa kansanvaltaa tarjoamalla yhteiskunnallisista kysymyksistä monipuolista tietoa, mielipiteitä ja keskusteluja, myös vähemmistöryhmille ja erityisryhmille. Lisäksi toiminnan tulee tukea, luoda ja kehittää kotimaista kult-

tuuria ja välittää sen tuloksia jokaisen saataville. Ohjelmatoiminnassa suomen- ja ruotsinkielisiä kansalaisia on kohdeltava yhtäläisin perustein. Palveluja on tuotettava myös saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muille kieliryhmille.

8.5 Opetus ja sivistystoimi

Peruskoulun hallinto

Kuntalain (365/1995) 16 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa asetetaan opetuksen hallintaan erillinen toimielin kumpaakin kieliryhmää varten taikka yhteinen toimielin, joka jakautuu kieliryhmiä varten jaostoihin. Toimielimen tai jaoston jäsenet on valittava asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä.

Opetustoimen henkilöstön kielitaitovaatimukset

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998) säädetään perusopetuslaissa, lukiolaissa, ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa, vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa ja taiteen perusopetuksesta annetussa laissa tarkoitettujen rehtoreiden ja opettajien kielitaitovaatimuksista.

Rehtorin tulee täydellisesti hallita oppilaitoksen opetuskieli. Opetuskielen täydellinen hallinta osoitetaan yliopistosta tai korkeakoulusta saadulla todistuksella taikka suorittamalla kielen täydellistä hallintaa osoittava kielitutkinto ”sitä kuin siitä erikseen säädetään” (3 §:n 1 mom.). Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa, vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa ja taiteen perusopetuksesta annetussa laissa tarkoitetun rehtorin tulee hallita oppilaitoksen opetuskieli (3 §:n 2 mom.). Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 40 §:n mukaan kaksikielisessä ammatillisessa oppilaitoksessa tulee olla rehtori kumpaakin kieliryhmää varten tai rehtori, joka täydellisesti hallitsee oppilaitoksen molemmat opetuskielet.

Perusopetusta tai esiopetusta antavan opettajan tulee täydellisesti hallita koulun opetuskieli. Tämä osoitetaan samalla tavalla kuin edellä mainittiin rehtorin osalta (9 §:n 1 mom.). Ruotsissa opettajankoulutuksen saaneen henkilön, joka on suorittanut koulutukseen kuuluvan opetusharjoittelun yksinomaan ruotsin kielellä, katsotaan täydellisesti hallitsevan ruotsinkielisen koulun opetuskielen (9 §:n 3 mom.).

Jos opetuskieli on muu kuin koulun opetuskieli tai jos kysymys on erillisessä opetusryhmässä tai koulussa annettavasta opetuksesta vieraalla kielellä (eli perusopetuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettusta opetuksesta) voi opetusta antaa myös henkilö, joka hallitsee opetuksessa käytettävän kielen. Opetushallitus voi määrätä siitä, miten kielen hallinta osoitetaan (9 §:n 2 mom.). Ruotsinkieliseen kouluun voidaan ottaa muuta luokanopetusta kuin äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta antamaan enintään kahdeksi vuodeksi henkilö, joka on suorittanut luokanopettajan tutkinnon Norjassa tai Tanskassa (9 §:n 3 mom.).

Lukiokoulutuksen opettajan tulee hallita opetuksessa käytettävä kieli (12 §).

Ammatillisessa koulutuksessa opettajan tulee hallita opetuksessa käytettävä kieli (17 §).

Opetusta voidaan väliaikaisesti, sen estämättä, mitä asetuksessa muuten säädetään kelpoisuusvaatimuksista, enintään vuoden ajaksi määrätä antamaan henkilö, jolla on riittävä koulutus ja tehtävään edellyttämä taito (23 §). Kelpoisuusvaatimuksista voidaan myös antaa erivapaus (ks. esim. PerusopetusL 37 §, LukioL 30 §, L ammattikorkeakouluopinnoista 19 §.)

Opetus

Perusopetuksesta säädetään perusopetuslaissa (628/1998). Lain mukaan kunta, jossa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on velvollinen järjestämään perusopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten (4 §). Kunta voi järjestää palvelun itse tai yhdessä muiden kanssa taikka hankkimalla ne laissa mainitulta perusopetuksen järjestäjältä. Perusopetuksessa oppilaalla on oikeus käydä laissa tarkoitettua koulua (6 ja 28 §). Opetuskielestä säädetään lain 10 §:ssä. Opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuutta seurata opetusta. Saamelaisten kotiseutalueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Kuulovammaisille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä. Jos opetuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella opetuskielellä, jolla oppilas pystyy opiskelemaan, oppilaan huoltaja saa valita opetuskielen. Lisäksi erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan vieraalla kielellä.

Äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä (12 §). Opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten (15 §).

Opetussuunnitelman sisällöstä ja tuntijaosta säädetään peruskoulun tuntijaosta annetussa valtioneuvoston päätöksessä (834/1993).

Lukiolain (629/1998) 6 §:n mukaan lukiokoulutuksessa oppilaitoksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla opiskelijan omalla kielellä, jos se ei vaaranna opiskelijan mahdollisuutta seurata opetusta. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella edellä mainitulla opetuskielellä, jolla opiskelija pystyy opiskelemaan, saa opiskelija valita opetuskielen. Erillisessä opetusryhmässä tai oppilaitoksessa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan vieraalla kielellä.

Lukiolain 7 §:n mukaan lukion oppimäärään sisältyvästä äidinkielestä ja kirjallisuudesta sekä toisesta kotimaisesta kielestä ja vieraista kielistä säädetään tai määrätään erikseen. Opetussuunnitelman sisällöstä ja tuntijaosta säädetään lukion tuntijaosta annetussa valtioneuvoston päätöksessä (835/1993). Aikuislukion tuntijaosta määrätään opetusministeriön päätöksellä (873/1994).

Ylioppilastutkinto

Ylioppilastutkintoasetuksen (1000/1994) mukaan tutkintokielet ovat suomen ja ruotsin kieli sekä sen mukaan kuin opetusministeriö määrää jokin muu kieli (10 §). Äidinkielen koe järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielessä. Kokelas, jonka äidinkieli on muu kieli, voi äidinkielen kokeen sijasta suorittaa muun kokeen suomen tai ruotsin kielessä. Toisen kotimaisen kielen kokeen sijasta kokelas voi suorittaa äidinkielen kokeen tässä kielessä (11 §).

Ammatillinen koulutus

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 11 §:n mukaan ammatillisen oppilaitoksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Kaksikielisen oppilaitoksen opetuskielenä on suomi ja ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla opiskelijan omalla kielellä, jos se ei vaaranna opiskelijan mahdollisuutta seurata opetusta. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella edellä mainitulla opetuskielellä, jolla opiskelija pystyy opiskelemaan, opiskelija saa valita opetuskielen.

Erillisessä opetusryhmässä tai oppilaitoksessa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan vieraalla kielellä.

Lain mukaan opetukseen sisältyy toisen kotimaisen kielen ja vieraan kielen opintoja. Äidinkielenä opetetaan opiskelijan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä.

Äidinkielenä voidaan opiskelijan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta opiskelijan äidinkieltä (12 §).

Opetuksen laajuudesta ja sisällöstä määrätään opetussuunnitelmassa. Suunnitelma hyväksytään erikseen suomen-, ruotsin-, ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten.

Ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain (255/1995) 10 §:n mukaan ammattikorkeakoulun opetuskieli on suomi tai ruotsi. Kaksikielisen ammattikorkeakoulun opetuskielinä ovat suomi ja ruotsi. Opetuksessa sekä kuulusteluissa ja kokeissa saadaan tarvittaessa käyttää muutakin kuin ammattikorkeakoulun opetuskieltä.

Yliopistot

Yliopistolain (645/1997) 9 §:n mukaan yliopistojen *opetus- ja tutkintokieli* on suomi, laissa mainituin poikkeuksin. Helsingin yliopiston, Teknillisen korkeakoulun, Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia, Taideteollisen korkeakoulun ja Teatterikorkeakoulun opetus- ja tutkintokielet ovat suomi ja ruotsi. Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin opetus- ja tutkintokieli on ruotsi. Yliopistot päättävät itse muun kielen kuin opetus- ja tutkintokielensä käyttämisestä opetuksessa ja opintosuorituksissa.

Yliopistojen *virrakieli* on suomi. Åbo Akademin, Svenska handelshögskolanin ja Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin virrakieli on kuitenkin ruotsi. Jokaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja käyttämällään kielellä (yliopistolain 17 §).

Opettajilta, tutkijoilta ja muilta virkamiehiltä vaadittavasta suomen ja ruotsin kielen taidosta säädetään asetuksella sen estämättä, mitä valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa säädetään (17 §:n 3 mom.). Åbo Akademin opettajalta vaadittavasta kielitaidosta säädetään kuitenkin yliopistolain 29 §:ssä. Sen mukaan akatemian opettajan virkaan vaaditaan täydellinen ruotsin kielen taito ja kyky ymmärtää suomen kieltä. Akatemia päättää ruotsin ja suomen kielen taidosta, joka tällaiseen virkaan vaaditaan ulkomaalaiselta tai Suomen kansalaiselta, joka ei ole syntyperäinen.

Opiskelijoilta vaadittavasta kielitaidosta säädetään myös yliopistolaissa. Lain 18 §:n mukaan yliopisto voi rajoittaa opiskelijoiden määrää. Valintaperusteiden on oltava yhdenmukaiset, mutta jonkin kieliryhmän koulutustarpeen turvaamiseksi voidaan yhdenmukaisista valintaperusteista rajoitetusti poiketa. Lain 30 §:n mukaan opiskelijaksi pääsy Åbo Akademiin

edellyttää, että hakijalla on riittävä ruotsin kielen taito opintojen harjoittamiseen tällä kielellä, jollei akatemia toisin päättä. Lain 26 §:n mukaan Helsingin yliopisto voi varata osuuden aloituspaikoista ruotsin kieltä taitaville pyrkijöille. Edelleen Helsingin yliopiston on huolehdittava siitä, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä voidaan kouluttaa riittävä määrä maan tarpeisiin.

Ahvenanmaata koskeva erityissääntely

Ahvenanmaan itsehallintolain 40 §:n mukaan julkisista varoista ylläpidettävien ja tällaisista varoista avustusta saavien koulujen opetuskielenä on ruotsi, jollei maakuntalailla toisin säädetä. Opetusala kuuluu itsehallintolain 19 §:n 14 kohdan mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan. Sen vuoksi opetuksen sisällöstä ja opetussuunnitelmista säädetään maakuntalailla. Suomen muualla kuin Ahvenanmaalla toimivien oppilaitosten ja korkeakoulujen pääsykoevaatimuksista säädetään kuitenkin valtakunnan lailla. Itsehallintolakiin on sen vuoksi otettu säännös (41 §), jonka mukaan Ahvenanmaalla toimivassa oppilaitoksessa tutkinnon suorittanut voi, siten kuin asetuksessa tarkemmin säädetään, päästä valtion ylläpitämään tai valtionapua saavaan ruotsinkieliseen tai kaksikieliseen oppilaitokseen sekä suorittaa tutkinnon siinä, vaikkei hänellä ole sisäänpääsyä ja tutkinnon suorittamista varten vaadittavaa suomen kielen taitoa.

Itsehallintolain 41 §:ssä tarkoitettu asetus on annettu lokakuussa 2000 (Valtioneuvoston asetus ahvenanmaalaiselta opiskelijalta yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa vaadittavasta suomen kielen taidosta 841/2000). Asetuksen mukaan Ahvenanmaalla toimivassa oppilaitoksessa tutkinnon suorittanut voi päästä valtion ylläpitämään tai valtionapua saavaan ruotsinkieliseen tai kaksikieliseen oppilaitokseen sekä suorittaa tutkinnon siinä, vaikkei hänellä ole sisäänpääsyä ja tutkinnon suorittamista varten vaadittavaa suomen kielen taitoa. Tällainen opiskelija voidaan kuitenkin velvoittaa osallistumaan sellaiseen suomen kielen opetukseen, joka on välttämätöntä koulutusalan kannalta, vaikka häntä ei voida velvoittaa suorittamaan suomen kielen tutkintoa.

Kulttuuritoiminta ja liikunta

Taiteen perusopetuksesta annetun lain (633/1998) mukaan kunta voi järjestää taiteen perusopetusta. Opetusministeriö voi myös myöntää kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan järjestää taiteen perusopetusta. Lain 3 §:n mukaan luvassa määrätään opetuskieli.

Teatteri- ja orkesterilain (730/1992) mukaan teattereille ja orkestereille myönnetään valtionosuutta käyttökustannuksiin siten kuin opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa (635/1998) säädetään. Teatteri- ja orkesterilaissa on lisäksi erityyssäännöksiä, mm. Helsingin Svenska Teaterin, Tampereen Työväen Teatterin ja Suomen Kansallis-teatterin oikeudesta valtionosuuteen.

Kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain (728/1992) mukaan kunnan tehtävänä on edistää, tukea ja järjestää kulttuuritoimintaa kunnassa. Kunnan tehtävänä on myös järjestää kunnan asukkaille mahdollisuuksia taiteen perusopetukseen sekä harrastusta tukevaan opetukseen taiteen eri aloilla. Laissa ei ole erityisiä kielisäännöksiä.

Museolain (729/1992) mukaan museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja lisätä kansalaisten tietoutta kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Laissa ei ole erityisiä kielisäännöksiä. Museoviraston tehtävänä on mm. toimia kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena sekä huolehtia alaa koskevan lainsäädännön toteutumisesta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa (asetus 119/1992).

Liikuntalain (1054/1998) tarkoituksena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla. Lisäksi lain tarkoituksena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävästä kehitystä. Yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä. Liikunnan järjestämisestä vastaavat pääasiassa liikuntajärjestöt. Laissa ei ole erityisiä kielellisiä säännöksiä. Liikuntaneuvostossa tulee olla edustettuna mm. kielelliset näkökohdat (liikunta-asetuksen [1055/1998] 5 §).

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Vapaasta sivistystyöstä annettuun lakiin ja asetukseen (632/1998 ja 805/1998) ei sisälly kielisäännöksiä.

Kirjastolain (904/1998) mukaan yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Kirjastotoiminnassa tavoitteena on edistää myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisäl-

töjen kehittymistä. Lain 3 §:n 4 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa molempien kieliryhmien tarpeet tulee ottaa huomioon yhtäläisin perustein.

Nuorisotyölain (235/1995) tarkoituksena on parantaa nuorten elinoloja ja luoda edellytyksiä nuorten kansalaistoiminnalle. Lisäksi tarkoituksena on edistää sukupolvien, sukupuolten ja Suomen alueiden välistä tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta ja kulttuurien moninaisuutta sekä luonnonkäytön kestävä kehityksen turvaamista.

8.6 Sosiaali- ja terveydenhuolto; lasten päivähoido

Kansanterveyslain (66/1972) 28 §:n (248/1997) mukaan yksikielisen kunnan tai kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Kaksikielisen kunnan taikka kaksikielisiä tai sekä suomen- että ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että potilas saa palvelut omalla kielellään. Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän on tällöin mikäli mahdollista huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkitsemis- ja kääntämisavun.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 3 §:n (653/2000) mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Potilaan tiedonsaanti-oikeudesta säädetään lain 5 §:ssä. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä taikka potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisestä.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Lain 3 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että kunnan

yleiset palvelut soveltuvat myös vammaiselle henkilölle. Vammaisuuden perusteella järjestettäviä palveluja ja tukitoimia kehittäessään kunnan tulee ottaa huomioon vammaisten henkilöiden esittämät tarpeet ja näkökohdat. Vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkieltensä. Lain 8 §:ään sisältyy velvoite järjestää tulkkipalvelua, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista.

Erikoissairaanhoitolain (1062/1989) mukaan erikoissairaanhoidolla tarkoitetaan lääketieteen ja hammaslääketieteen erikoisalojen mukaisia sairauden ehkäisyyn, tutkimiseen, hoitoon, lääkinnälliseen pelastustoimintaan sekä lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvia terveydenhuollon palveluja. Yksityisten antamasta sairaanhoidosta säädetään erikseen siitä annetussa laissa. Erikoissairaanhoitolain 33 §:n mukaan erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia käsittävässä sairaanhoitopiirissä on turvattava potilaalle sairaanhoito hänen omalla äidinkielellään, suomen tai ruotsin kielellä. Sairaanhoitopiirin kuntainliiton tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin ja tanskan kieltä. Kuntainliiton on tällöin mikäli mahdollista huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkitsemis- ja kääntämisyavun.

Erikoissairaanhoitolain 35 §:ssä säädetään, että sairaanhoito on annettava sellaisessa sairaanhoitopiirin kuntainliiton sairaalassa tai muussa toimintayksikössä, jossa se voi tarkoituksenmukaisimmin tapahtua ottaen huomioon potilaan sairauden laatu sekä tutkimuksen, hoidon ja lääkinnällisen kuntoutuksen tarve. Lisäksi on otettava huomioon sairaalan ja potilaan kodin välinen etäisyys sekä mahdollisuuksien mukaan potilaan oma taikka hänen omaistensa hoitopaikkaa koskeva toivomus. Erityistä huomiota on myös kiinnitettävä potilaan hoidon järjestämiseen hänen omalla äidinkielellään. Jos potilas ei saa asuinpaikkansa perusteella määräytyvästä sairaalasta tai muusta toimintayksiköstä palvelua omalla äidinkielellään, on hänellä oikeus päästä hoitoon sellaiseen sairaanhoitopiirin sairaalaan tai toimintayksikköön, joka voi antaa hoitoa hänen äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Sairaanhoitopiirin ja potilaan kotikunnan tulee sopia, mitkä ovat niitä toimintayksiköitä, joita potilas voi käyttää äidinkielisten palvelujen saamiseksi.

Sosiaalihuoltolain (710/1982) 39 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on erityistä huomiota kiinnitettävä sosiaalihuollon asiakkaan omiin toivomuksiin ja mahdollisuuksiin osallistua häntä koskevan huollon suunnitteluun. Asiakasta on palveltava ja palveluja järjestettävä myös asiakkaan äidinkieli huomioon ottaen.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 6 §:n mukaan kaksikieliset ja ruotsinkieliset kunnat ovat jäseninä erityishuollon kuntainliitossa, jonka tehtävänä on piiriasta riippumatta jäsenkuntiansa ruotsinkielisen väestön erityishuollon järjestäminen.

Lisäksi sovelletaan sosiaalihuoltolain kielisäännöstä.

Päihdehuoltolain (41/1986) 3 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Kielellistä palvelua ei laissa erikseen mainita, vaan velvollisuus perustuu sosiaalihuoltolain, kansanterveyslain ja erikoissairaanhoitolain säännöksiin.

Mielenterveyslain (1116/1990) 4 §:n mukaan kunnan tai kuntayhtymän on huolehdittava siitä, että mielenterveyspalvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kunnassa tai kuntayhtymän alueella esiintyvä tarve edellyttää. Kielellistä palvelua ei laissa erikseen mainita.

Lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973) 11 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan on lisäksi huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen-, ruotsin- tai saamenkielellä. Lasten päivähoidosta annetun asetuksen (239/1973) 1 a §:n (1336/1994) mukaan kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaisten, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

8.7 Kansainvälinen oikeusapu

Kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun asetuksen (13/1994) 9 §:n mukaan vieraan valtion viranomaisen tekemä oikeusapupyyntö sekä siihen liittyvät asiakirjat taikka niiden käännökset voivat olla suomen tai ruotsin kielen sijasta norjan, tanskan, englannin, ranskan tai saksan kielellä. Asetuksen 10 §:ssä on säännöksiä siitä, milloin vieraan valtion viranomaisen tekemä oikeusapupyyntö tai siihen liittyvä asiakirjat on käännettävä suomen tai ruotsin kielelle.

Suomen ja ulkomaan viranomaisen yhteistoiminnasta oikeudenkäynnissä sekä ulkomaan tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanosta eräissä tapauksissa annetun lain (171/1921) 17 §:n 3 momentin mukaan päätöksen täytäntöönpanoa koskevaan hakemuk-

seen on liitettävä oikeaksi todistettu käännös suomeksi tai ruotsiksi, jos asiakirja on laadittu muulla kielellä. Käräjäoikeus voi myöntää poikkeuksen tästä.

Keskinäisestä oikeusavusta annettaessa tiedoksi asiakirjoja yksityisoikeudellisissa asioissa annetun asetuksen 8 §:n mukaan tiedoksi annettavaan asiakirjaan on liitettävä oikeaksi todistettu käännös suomeksi tai ruotsiksi, jos asiakirja on laadittu muulla kielellä. Asiakirja voidaan kuitenkin antaa tiedoksi, jos se, jolle asiakirja on annettava tiedoksi, suostuu ottamaan sen vastaan tai riittävästi hallitsee sitä kieltä, jolla asiakirja tai sen käännös on laadittu.

Yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain (588/1977) 10 §:n 6 momentin mukaan täytäntöönpanoa koskevaan asiakirjaan, joka on laadittu muulla kuin suomen, norjan, ruotsin tai tanskan kielellä, on liitettävä oikeaksi todistettu käännös jollekin näistä kielistä, jollei käräjäoikeus myönnä tästä poikkeusta.

Tiekuljetussopimuslain (345/1979) 43 §:n mukaan ulkomailla annetun tuomion täytäntöönpanon hakemista koskevat asiakirjat voivat olla suomen, norjan, ruotsin tai tanskan kielellä. Muussa tapauksessa asiakirjaan on liitettävä suomen- tai ruotsinkielinen käännös. Käännöksen on oltava diplomaattisen tai konsuliviranomaisen taikka suomalaisen valantehneen kielenkääntäjän oikeaksi todistama.

9 Viranomaisten sisäinen kieli

Perustuslain 17 §:n 2 momentti koskee ainoastaan sitä kieltä, jota viranomaisten on käytettävä suhteessa kansalaisiin ja muihin ulkopuolisiin tahoihin. Sisäisen ns. virkakielen järjestämisessä on lainsäätäjälle jätetty väljempi liikkumavara perustuslain 17 §:n 1 momentin asettamissa puitteissa, eli ottamalla huomioon, että maan kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. ”Kansalliskielellä” ei sinänsä ole tarkkaa juridista sisältöä mutta on selvää, että kansalliskielellä tarkoitetaan kieltä jota käytetään tai ainakin voidaan käyttää maan viranomaisissa sekä vähintään valtiovallan ja muun julkishallinnon tärkeissä asiakirjoissa.

”Sisäisellä virkakiellellä” tarkoitetaan kielilain mukaan sitä kieltä, jota käytetään asiakirjoissa, joita ei ole tarkoitettu annettaviksi asianosaiselle. Tällaisia ovat sisäisten kokousten pöytäkirjat, muistiot, esittelyt ja viranomaisen sisäinen sekä viranomaisten välinen kirjeenvaihto. Kielilaki ei sääntele viranomaisten suullista käsittelyä mutta käytännössä hankia lienee yleisesti ymmärretty niin, että sen säännökset koskevat myös suullista esiintymistä.

Tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa, jonka virka-alue on yksikielinen, sekä yksikielisissä kunnissa sisäinen virkakieli on virka-alueen tai kunnan kieli (kielilain 11 ja 15 §).

Jos tuomioistuimen tai muun valtion viranomaisen virka-alue on ”kaksikielinen” - (eli, jos kaikki alueen kunnat ovat kaksikielisiä tai alueeseen kuuluu kaksi- tai erikielisiä kuntia) on sisäinen virkakieli pääsääntöisesti alueen enemmistön kieli. Sama koskee kaksikielisiä kuntia. Jos asiassa on annettava toimituskirja vähemmistön kielellä, myös sisäinen virkakieli – asian esittely sekä muut sen valmisteluun ja käsittelyyn liittyvät toimenpiteet – määräytyy toimituskirjan kielen mukaisesti. Sisäisenä virkakielenä on tällöin käytettävä vähemmistön kieltä, ”jollei enemmistön kielen käyttämiseen ole erityisiä syitä” (12 §). Poikkeaminen pääsäännöstä tulee käytännössä ajankohtaiseksi muun muassa sen vuoksi, että virkamiesten tosiasiallinen kielitaito varsinkaan ruotsin kielen osalta ei vaatimuksista huolimatta aina ole riittävä. Poikettaessa pääsäännöstä on kiinnitettävä huomiota oikeusturvanäkökohtiin. Milloin muuta kuin toimituskirjan kieltä on käytetty, on lain mukaan asian käsittelyssä syntyneisiin asiakirjoihin asiallisen pyynnöstä viipymättä liitettävä laillisesti pätevä käännös, paitsi jos kysymyksessä on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton asiakirja.

Käytännössä ei liene harvinaista, että asian käsittely tapahtuu enemmistön kielellä ja että asianosaiselle annettava toimituskirja sen jälkeen käännetään ja allekirjoitetaan. Tällöin käännöksestä itse asiassa muodostuu ”alkuperäinen” toimituskirja ja ulkopuolinen saa käsityksen, että asia on käsitelty toimituskirjan osoittavalla kielellä.

Poikkeuksena pääsäännöstä viranomaisen, jonka toiminta kohdistuu ainoastaan väestön toiseen kieliryhmään, eli joko suomen- tai ruotsinkieliseen kieliryhmään, on käytettävä tämän ryhmän kieltä. Myös opetushallinnossa sisäinen virkakieli on järjestetty pääsäännöstä poikkeavasti: Kielilain 14 §:n mukaan valtion ja kunnan yksikielisten opetus- ja kasvatustieteiden hallintoelimien ja toimihenkilöiden on käytettävä asianomaisen laitoksen kieltä, vaikka se sijaitseekin toiskielisessä kunnassa. Kuntalain (1995/365) 16 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa on opetustoimen hallintoa varten asetettava erillinen toimielin kumpaakin kieliryhmää varten. Jos näin ei menetellä, on asetettava yhteinen toimielin, joka jakautuu kieliryhmiä varten jaostoihin. Toimielimen tai jaoston jäsenet on valittava asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä. Opetushallituksesta annetun lain (182/1991) 4 §:n mukaan opetushallituksessa on erillinen ruotsinkielisen koulutuksen linja. Opetushallituksesta annetun asetuksen (183/1991) 5 §:n mukaan sen tehtävänä on käsitellä asiat, jotka koskevat ruotsinkielistä koulutusta. Lääninhallitusasetuksen (120/1997) 13 §:n mukaan Etelä-Suomen lääninhallituksen ja Länsi-Suomen lääninhallituksen sivistisosastossa on erillinen ruotsinkielinen opetustoimen yksikkö, johon kuuluvat ne oppilaitokset, joiden opetuskieli on ruotsi.

Kielilain kuntia koskevat säännökset eivät estä kunnanvaltuustoa päättämästä, että pöytäkirjoissa käytetään sekä suomea että ruotsia rinnan. Muutoin pöytäkirjakieli seuraa toimituskirjakieltä. Jos erityisestä syystä tästä poiketaan, on pöytäkirjaan asianosaisen pyynnöstä viipymättä liitettävä kunnan kustannuksella tehty laillinen käännös.

Kuntayhtymien sisäisen virkakielen pääperiaate on, että kunnan jäsenen kielelliset oikeudet eivät lisääny eivätkä vähene sen seurauksena, että kunta hoitaa jonkin tehtävänsä kuntayhtymän puitteissa.

Valtion viranomaisessa, jonka toiminta kohdistuu ainoastaan saamelaisiin, voidaan sisäisenä virkakielenä käyttää suomen kielen ohella saamen kieltä (L saamen kielen käytämisestä viranomaisissa 13 §).

10 Virkamiehiä koskevat kielisäännökset

10.1 Johdanto

Viranomaisten kyky täyttää perustuslaissa ja kielilainsäädännössä asetetut vaatimukset toimia suomen ja ruotsin kielellä ja siten antaa palvelua molemmilla kielillä on täysin riippuvainen henkilöstön todellisista kielitaidoista. Valtion virkamiesten kielitaidosta säädetään melko yksityiskohtaisesti lailla. Kuntien viranhaltijoiden kielitaitovaatimuksien sääntely sisältyy sen sijaan pääasiassa kuntien ohjesääntöihin. Ahvenanmaalla toimivien valtion virkamiesten kielitaidosta säädetään Ahvenanmaan itsehallintolaissa.

Nykyinen sääntely lähtee siitä, että jokaisella valtion virkamiehellä tulee olla vähintään kyky ymmärtää toista kieltä, suomea tai ruotsia. Erityyppisten virkojen osalta kielitaitovaatimukset on porrastettu joko siten, että kielitaitovaatimus on kytketty virkaan edellyttävään tutkintoon tai siten, että tiettyjen virkojen osalta erikseen säädetään kielitaitovaatimuksesta. Muun kuin suomen ja ruotsin kielen taidon vaatimisesta määrää valtioneuvosto.

Euroopan yhteisön yleisen tutkintojen tunnustamisjärjestelmän voimaannpanosta annetun lain (1597/1992) 6 §:n mukaan kelpoisuuden tai ammatinharjoittamisoikeuden saamiseksi laissa tarkoitettuun virkaan, tehtävään tai ammattiin, voidaan vaatia, että hakija suorittaa sopeutumisajan taikka kelpoisuuskokeen, jos Suomessa virkaan, tehtävään tai ammattiin valmentava koulutus eroaa olennaisesti siitä koulutuksesta, joka ilmenee tutkintotodistuksesta tai sen kanssa vastaavaksi määritellystä koulutuksesta annetusta asiakirjasta, taikka jos viran, tehtävän tai ammatin tehtävät Suomessa eroavat olennaisesti tehtävistä siinä ammatissa, jonka harjoittaja hakija on tai johon hän on valmistunut. Tunnustamisjärjestelmän voimaannpanosta annetun asetuksen (520/1997) 4 §:n 2 momentin mukaan laissa ja asetuksessa tarkoitettu kelpoisuuskoe suoritetaan joko suomen tai ruotsin kielellä, jollei virassa tai tehtävässä edellytetä muun kielen käyttämistä.

10.2 Valtion virkamiehiltä vaadittava kielitaito

Valtion virkamiehiä koskevista kielitaitovaatimuksista säädetään valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa (149/1922), jäljempänä *kielitaitolaki*, sekä val-

tion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa asetuksessa (312/1922). Myös erityislainsäädäntöön sisältyy kielitaitovaatimuksia koskevia säännöksiä.

Virat, joihin vaaditaan yliopistossa tai korkeakoulussa suoritettu loppututkinto

Kielitaitolain mukaan (1 §) pääseminen sellaiseen valtion virkaan, johon vaaditaan yliopistossa tai korkeakoulussa suoritettu loppututkinto, vaaditaan

1. että virkaan ilmoittautunut on osoittautunut täydellisesti hallitsevansa virka-alueen enemmistön kieltä.

2. Lisäksi virkaan nimitettävältä vaaditaan

yksikielisellä virka-alueella:

- toisen kielen ymmärtämistä

- maan toisen kielen ymmärtämistä ja toisen kielen välttävää suullista taitoa, jos virka on tuomarinvirka.

kaksikielisellä virka-alueella tai, jos virka-alueeseen kuuluu kaksi- tai erikielisiä kuntia:

- maan toisen kielen suullista ja kirjallista taitoa.

Asetuksella voidaan säätää viroista, joihin vaaditaan täydellinen taito hallita sekä suomea että ruotsia (kielitaitolain 1 §:n 3 momentti).

Ylioikeuksissa ja sellaisissa virastoissa, joiden virka-alue joltakin osalta on kaksikielinen, on eri kielten käyttämistä edellyttävät virkatehtävät, mikäli mahdollista jaettava eri henkilöiden suorittavaksi. Virkamieheltä, jonka virkatehtävät edellyttävät ainoastaan toisen kielen käyttämistä, vaaditaan tällöin sama kielitaito kun virkamieheltä senkielisellä yksikielisellä virka-alueella. Virkatehtävät jaetaan asianomaisen ylioikeuden tai viraston esityksestä valtioneuvoston hyväksymien perusteiden mukaan (1 §).

Upseereilta vaadittavasta kielitaidosta on erityiset säännökset kielitaitolain 3§:ssä. Upseerin tulee täydellisesti hallita sen joukko-osaston kieltä, jossa hän toimii. Ruotsinkielisessä joukko-osastossa toimivan tulee lisäksi osata hyvin käyttää suomen kieltä suullisesti. Upseerin, jonka tulee toimia suuremmissa osastoissa, joihin kuuluu sekä suomen- että ruotsinkielisiä joukko-osastoja, on täydellisesti hallittava suomen kieltä sekä osattava hyvin ymmärtää ruotsin kieltä. Muiden puolustuslaitoksen toimenhaltijoilta vaadittavasta kielitaidosta säädetään asetuksella.

Opettajien kielitaitovaatimuksista ei enää säädetä kielitaitolaissa. Opettajia koskeva kielitaitolain 2 § kumottiin 1998 (648/1998). Asiasta säädetään nykyisin koululainsäädännössä (ks. lähemmin jäljempänä opetushallintoa koskeva jakso).

Muut valtion virat

Muiden valtion virkojen osalta, eli niiden virkojen osalta, joihin ei vaadita korkeakoulututkintoa, kielitaitovaatimuksista säädetään asetuksella. Kielitaitoasetuksen 1 §:n mukaan virkaan ilmoittautuvalta vaaditaan,

1. että hän on osoittanut hyvää suullista ja kirjallista taitoa virka-alueen enemmistön kielessä.

2. Lisäksi häneltä vaaditaan

yksikielisellä virka-alueella:

- maan toisen kielen ymmärtämistä

kaksikielisellä virka-alueella tai, jos virka-alueeseen kuuluu kaksi- tai erikielisiä kuntia:

- maan toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

Edellä säädetystä pääsäännöstä on tehty monta poikkeusta. Kielitaitoasetuksessa on siten erityissäännöksiä, jotka koskevat valtioneuvoston käännöstoimiston virkamiehiä ja Virallisen lehden päätoimittajaa. Asetuksessa on myös pitkä luettelo virkamiehiltä, joilta virka-alueen enemmistön kielen hyvän suullisen ja kirjallisen taidon lisäksi vaaditaan asetuksessa määriteltävää taitoa maan toisessa kielessä. Lisäksi asetuksen mukaan valtioneuvoston kanslian, asianomaisen ministeriön, keskushallituksen tai lääninhallituksen asiana on tiettyjen virkojen osalta ratkaistava minkälaista kielitaitoa on vaadittava. Kielitaitovaatimuksia koskevia säännöksiä on annettu hallintoa koskevissa asetuksissa. Lisäksi ministeriöt ovat antaneet erillisiä kielitaitovaatimuksia koskevia päätöksiä (Esim. oikeusministeriön päätös eräiden oikeusministeriön hallinnonalan virastojen virkamiesten kielitaidosta 178/1989, valtiovarainministeriön päätös eräiden verohallinnon virkamiesten kielitaidosta 730/1985, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön päätös eräiltä työvoima-asiain ja ammatinvalinnanohjausasiain hallinnon virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta (394/1960).

Kielitaitovaatimuksia koskevia muita erityissäännöksiä

Kielitaitolain ja –asetuksen ohella kielitaitovaatimuksia koskevia säännöksiä sisältyy erityislainsäädäntöön. Esimerkkejä niistä ovat:

Ahvenanmaalla toimiva valtion henkilöstö. Ahvenanmaan itsehallintolain 42 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnassa *valtion* palveluksessa olevalta henkilöltä vaadittavasta kielitaidosta säädetään maakuntahallituksen suostumuksin asetuksella. Pykälä koskee siis sekä virkamiehiä että muuta henkilöstöä. Pykälässä tarkoitettua asetusta ei vielä ole annettu. Lain 75 §:n 2 momentin mukaisen siirtymäsäännöksen mukaan on siihen asti kunnes 42 §:ssä tarkoitettu asetusta on annettu sovellettava vanhaa lakia sekä valtion virkamieheltä vaadittavaa kielitaitoa koskevaa lainsäädäntöä sellaisina kuin ne olivat itsehallintolain tullessa voimaan (eli 1.1.1993).

Lääninhallitusasetuksen (120/1997) 13 §:n 2 momentin (157/1999) mukaan Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen *lääninhallituksen sivistysosaston* ruotsinkielisen opetustoimen yksikön päällikkönä toimivan sivistysneuvoksen tulee säädetyin suomen kielen taidon lisäksi hallita täydellisesti ruotsin kieltä.

Opetuslainsäädäntöön sisältyy henkilöstöä koskevia kielitaitovaatimuksia. Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998) säädetään perusopetuslaissa, lukiolaissa, ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa, vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa ja taiteen perusopetuksesta annetussa laissa tarkoitettujen rehtoreiden ja opettajien kelpoisuusvaatimuksista. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 40 §:n mukaan kaksikielisessä ammatillisessa oppilaitoksessa tulee olla rehtori kumpaakin kieliryhmää varten tai rehtori, joka täydellisesti hallitsee oppilaitoksen molemmat opetuskielet.

Valtioneuvoston käännöstoimiston henkilöstön kielitaitovaatimuksista säädetään valtioneuvoston kansliasta annetun valtioneuvoston asetuksen (617/2000) 7 §:ssä. Kaikilta käännöstyötä tekeviltä ja käännöstoimintaa johtavilta edellytetään molempien kotimaisten kielten täydellistä hallitsemista.

Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston tarkastustoimiston lainsäädäntöneuvosten kelpoisuusvaatimuksista säädetään oikeusministeriöstä annetun asetuksen (457/1995) 6 §:n (1226/1997) 7 kohdassa. Tarkastustoimiston lainsäädäntöneuvokselta edellytetään oikeustieteen kandidaatin tutkinto. Lisäksi suomenkielistä säädöstarkastusta suorittavalla lainsäädäntöneuvoksella tulee olla hyvä perehtyneisyys lainvalmisteluun ja ruotsinkielistä säädös-

tarkastusta suorittavalla lainsäädäntöneuvoksella ruotsin kielen täydellinen hallitseminen ja hyvä perehtyneisyys lainvalmisteluun tai ruotsinkieliseen lakikieleen.

Suomen Pankki. Suomen Pankista annetun lain (214/1998) 11 §:n 2 momentin 7 kohdan mukaan pankkivaltuuston tehtävänä on antaa johtokunnan esityksestä määräykset pankin virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta.

10.3 Oikeustieteelliseen tutkintoon sisältyvä kieliopetus ja kielitutkinto

Oikeustieteellisistä tutkinnoista annetun asetuksen (86/1996) 5 §:n mukaan opiskelijan tulee oikeusnotaarin tai oikeustieteen kandidaatin tutkintoon sisältyvissä opinnoissa tai muulla tavalla osoittaa saavuttaneensa suomen ja ruotsin kielen taidon, joka valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (149/1922) mukaan vaaditaan korkeakoulututkintoa edellyttävään virkaan kaksikielisellä virka-alueella ja joka on tarpeen oman alan kannalta. Lisäksi opiskelijan on osoitettava saavuttaneensa vähintään yhden vieraan kielen taidon, joka on tarpeen oman alan kannalta. Nämä kielitaitovaatimukset eivät koske opiskelijaa, joka on saanut koulusivistyksensä ulkomailla. Tällaiselta opiskelijalta vaadittavasta kielitaidosta määrää yliopisto. Yliopisto voi myös erityisestä syystä vapauttaa opiskelijan säädettyistä kielitaitovaatimuksista osittain tai kokonaan. Kypsyysnäytteen kielestä säädetään asetuksen 5 ja 7 §:ssä.

10.4 Kuntien viranhaltijoilta vaadittava kielitaito

Kielitaitolainsäädäntö koskee ainoastaan valtion virkamiehiä. Kunnat, kuntayhtymät ja seurakunnat saavat itse järjestää toimintansa siten, että ne pystyvät täyttämään laissa asetetut vaatimukset. Kuntalain (365/1995) 50 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisen kunnan hallintosäännössä on annettava tarpeelliset määräykset siitä, miten kunnassa annetaan palvelut samanlaisin perustein eri kieliryhmiin kuuluville asukkaille. Suomen Kuntaliitto on kerännyt kaikki kaksikielisten kuntien kielellistä palvelua koskevat määräykset. Yleensä määräyksissä sanotaan, että kunnan hallintoa ja toimintaa on järjestettävä siten, että eri kieliryhmien tarpeet otetaan huomioon ja, että asukkaita pystytään palvelemaan heidän kielillään tai, että kunnallinen palvelu on annettava molemmilla kotimaisilla kielillä yhtäläisin perustein.

Monessa kaksikielisessä kunnassa on erillinen kielitaitosääntö. Muissa kunnissa kielitaitovaatimuksista määrätään virkaa täytettäessä tai muulla tavoin. Kuntien viranhaltijoiden kielitaitovaatimuksista on esillä olevan lainsäädännön kartoituksen yhteydessä teetetty erillinen selvitys (*Mikael Blomberg/Stefan Sjöblom*: ”Krav gällande språkkunskaper för kommunala tjänstemän”. Svenska social- och kommunalhögskolan 31.5.2000).

10.5 Kirkon viranhaltijoilta vaadittava kielitaito

Kirkkolain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan kirkon hallinnosta säädetään tarkemmin kirkolliskokouksen antamassa kirkkojärjestyksessä. Saman luvun 3 §:n 2 momentin mukaan kirkolliskokous voi antaa tarkempia määräyksiä kirkkolain ja kirkkojärjestyksen täytäntöönpanosta ja soveltamisesta. Jos kirkkojärjestyksen säännös koskee jumalanpalvelusta, kirkollista toimitusta tai opetusta tai niihin liittyviin tehtäviin pyrkivältä vaadittavaa kielitaitoa, määräyksen sen täytäntöönpanosta ja soveltamisesta antaa piispainkokous.

Kirkkolain 6 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan kirkon, seurakunnan tai seurakuntayhtymän viranhaltijoilta vaadittavasta kielitaidosta määrätään kirkkojärjestyksessä ottaen huomioon mitä seurakunnan ja seurakuntayhtymän kielestä säädetään 3 luvun 5 §:ssä ja mitä jumalanpalveluksissa ja muissa toiminnassa käytettävästä kielestä säädetään 4 luvun 4 §:ssä.

10.6 Vieraat kielet

Kielitaitolain 4 §:n mukaan valtioneuvosto voi antaa määräyksiä virkaan pääsemistä varten vaadittavasta taidosta muussa kielessä kuin suomessa ja ruotsissa.

Käytännössä ministeriöt edellyttävät vieraiden kielten taitoa siinä määrin kuin ao. virkatehtävät sitä vaativat. Kielitaitovaatimuksia asetetaan myös asetustasolla, esim. julkisesta notaarista annetun lain soveltamisesta annetun asetuksen (367/1960) 1 §, jonka mukaan kaupunkiin erityisesti asetetun julkisen notaarin virkaa täytettäessä on kiinnitettävä huomiota myös hakijoiden vieraiden kielten taitoon.

10.7 Nimikirja

Nimikirja-asetuksen (1322/1989) 2 §:n 2 a kohdan (612/2000) mukaan nimikirjaan talletetaan virkamiehestä ja työntekijästä tiedot keilestä, jolla korkeakoulututkintoon vaadittava

kypsyysnäyte on suoritettu. Asetuksen 3 kohdan (1239/1995) mukaan nimikirjaan talletetaan virkamiehestä ja työntekijästä tiedot suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta annetussa asetuksessa (442/1987) tarkoitetut kielitutkinnot, korvaavat kielikokeet, arvostukset ja opintosuoritukset, muut lain tai asetuksen taikka niiden nojalla annettujen määräysten mukaan valtion virkaan tai tehtävään kelpoisuusvaatimukseksi säädettyt kielitutkinnot, opintosuoritukset ja todistukset kielitaidosta, virallisista kääntäjistä annettuun lakiin (1148/1988) perustuvat tutkinnot sekä yleisistä kielitutkinnoista annetussa asetuksessa (668/1994) tarkoitetut yleiset kielitutkinnot.

11 Kielelliset laatuvaatimukset, kielenhuolto sekä kielilainsäädännön noudattamisen valvonta

11.1 Laatuvaatimukset ja kielenhuolto

Lainsäädäntöön ei sisälly suoranaisia viranomaiskielen laatua koskevia säännöksiä, mutta monesta säännöksestä käy välillisesti ilmi, että viranomaisten tulee käyttää ymmärrettävää ja selkeää kieltä.

Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan oikeus saada perusteltu päätös turvataan lailla. Hallintomenettelylain (598/1982) 23 §:n mukaan hallintoviranomaisen päätöksestä on käytävä selvästi ilmi, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia muuten on ratkaistu. Lain 24 §:n 1 momentin mukaan päätös on perusteltava ilmoittamalla sen perusteena olevat pääasialliset tosiseikat sekä säännökset ja määräykset. Vastaavansisältöinen perusteluvelvollisuus sisältyy hallintolainkäyttölain (586/1996) 3 §:ään. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:n mukaan tuomioistuimen antama tuomio on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on selostettava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Myös tuomioistuinten antamat päätökset on vastaavasti perusteltava (OK 24:14). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 4 §:ään sisältyy myös velvollisuus perustella tuomio.

Virkakielen laatua on pyritty parantamaan erilaisilla määräyksillä ja ohjeilla. Tärkeimmät näistä ovat säädöskielen parantamista koskevat ohjeet ja oppaat. Vuonna 1982 annettiin valtioneuvoston päätös toimenpiteistä valtion viranomaisten kielenkäytön parantamiseksi (497/1982).

Suomen ja ruotsin kielen tutkimusta ja huoltoa sekä saamen kielen huoltoa varten on *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus*. Tutkimuskeskuksen tehtävänä on myös huolehtia suomalaisen viittomakielen ja romanikielen tutkimuksesta ja huollosta. Tutkimuskeskuksesta säädetään laissa ja asetuksessa kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (48/1976 ja 1213/1993). Tutkimuskeskuksessa on lain mukaan erillinen ruotsinkielinen yksikkö. Muutoin tutkimuskeskuksen hallinnosta säädetään asetuksella.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminta rajoittuu kielen huoltoon ja tutkimukseen. Tutkimuskeskus ei toimi valvonta- tai valitusviranomaisena.

Valtioneuvoston käännöstoimiston tehtävät luetellaan valtioneuvoston kanslian työjärjestyksen (618/2000) 18 §:ssä. Käännöstoimisto käsittelee asiat, jotka koskevat:

1) hallituksen esitysten sekä asetusten ja muiden näihin rinnastettavien säädöskoelmassa julkaistavien säädösten kääntämistä kotimaisille kielille,

2) valtioneuvoston eduskunnalle annettavien kertomusten sekä eduskunnalle osoitetujen kirjelmien kääntämistä kotimaisille kielille,

3) tasavallan presidentin, valtioneuvoston jäsenten ja ministeriöiden virkamiesten virantoimituksessa tarvittavien suullisten ja kirjallisten esitysten kääntämistä kummallekin kotimaiselle kielelle,

4) kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (311/1922) edellytetyjä käännöksiä,

5) valtioneuvostossa tarvittavien virallisten asiakirjojen kääntämistä ulkomaisille kielille sekä niistä kotimaisille kielille, sikäli, kuin käännöstoimistolla on tähän mahdollisuuksia.

Käännöstoimiston kielipalvelu kokoaa, taltioi ja yhtenäistää Suomen hallinnon termistöä ja nimikkeitä sekä niiden vieraskielisiä vastineita ja antaa niistä tietoa sekä julkishallinnolle että yleisölle.

Valtioneuvoston ruotsinkielien lautakunta, joka on perustettu valtioneuvoston päätöksellä (1024/1988), toimii koordinoivana elimenä valtion viranomaisten ruotsin kielen ja erityisesti lakikielen käyttöä koskevissa kysymyksissä sekä edistää Suomessa käytettävän laki- ja hallintoruotsin selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Päätöksen mukaan lautakunta voi myös tehdä aloitteita ja ryhtyä toimenpiteisiin, joihin toimenpiteistä valtion viranomaisten kielenkäytön parantamiseksi annettu valtioneuvoston päätös (497/1982) antaa aihetta. Lisäksi lautakunta voi järjestää kokeita ja antaa todistuksia henkilöille, jotka aikovat hakea valtion virkaa, jossa kääntäminen ruotsin kielelle tai ruotsinkielisten tekstien tarkastaminen kuuluu työtehtäviin. Lautakunta voi myös antaa lausuntoja tällaisten virkojen hakijoista.

11.2 Kielilainsäädännön noudattamisen valvonta

Virallinen kielilainsäädännön noudattamisen valvonta on järjestetty yleisen järjestelmän puitteissa. Lain noudattamisen valvontaa harjoittavat siten eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Lisäksi jokaisen viraston johdolla on vastuu lain noudattamisesta asianomaisessa viranomaisessa. Myös yksittäisellä virkamiehellä on yleisen virkamiesvastuun mukainen velvollisuus noudattaa kielilainsäädäntöä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 1998 (s. 279) selostetaan Suomenruotsalaisten kansankäräjien keväällä 1998 järjestetyssä seminaarissa käytyä keskustelua ehdotuksesta erityisen kieliasiamiehen viran perustamisesta. Oikeusasiamies Lehtimaja piti parempana vaihtoehtona, että kielellisten oikeuksien valvonta säilytetään osana yleistä perusoikeusvalvontaa. Samalla hän kuitenkin korosti tarvetta tehostaa kielilain noudattamista koskevaa laillisuusvalvontaa. Tähän liittyen kieliasiat on keskitetty omaksi asiar ryhmäkseen myös oikeusasiamiehen toiminnassa. Kielikanteluja ei siten enää luokitella sen hallinnonalan mukaan, johon kukin kantelu kohdistuu.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksen mukaan kielikantelut ovat useimmiten koskeneet ruotsinkielisen palvelun ja informaation väitetyjä puutteita. Monesti on ollut kysymys määräysten ja ohjeiden saatavuudesta ruotsinkielellä. Monet kielikantelut kohdistuvat poliisiin ja tuomioistuimiin mutta myös vero-, ympäristö- ja terveydenhuoltoviranomaisiin. Vastedes lienee odotettavissa yhä enemmän myös sellaisia kielikanteluita, joissa on kysymys Suomen kansalliskielten asemasta suhteessa Euroopan unionin virallisiin kielisiin.

Svenska Finlands folkting –nimisen järjestön (Suomenruotsalaiset kansankäräjät) tehtävänä on edistää Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksien toteutumista ja toimia tämän väestön olojen kehittämiseksi. Folktingetin tehtävistä säädetään lyhyesti Svenska Finlands folkting –nimisen järjestön valtioneuvoston antamassa laissa (902/1985). Tarkemmat määräykset järjestön toiminnasta ja järjestysmuodosta annetaan järjestön hyväksymässä ja opetusministeriön vahvistamassa perussäännössä.

Folktingetin henkilöstöön kuuluu kieliturvasihteerin, joka toimii eräänlaisena ruotsinkielisen väestön kieliasiamiehenä. Kieliturvasihteerin selvittää puutteita viranomaisten toiminnassa ja voi joko oma-aloitteisesti tai kansalaisten pyynnöstä tehdä aloitteita puutteiden korjaamiseksi ja parannusten aikaansaamiseksi. Kieliturvasihteerillä ei kuitenkaan ole viranomaistoimivaltaa.

12 Eri kieliryhmien edustus hallinnossa ja järjestöissä

Lainsäädäntöön sisältyy erinäisiä säännöksiä eri kieliryhmien edustuksesta hallinnossa ja järjestöissä. Esimerkkinä voidaan mainita seuraavat:

Opetusala. Opetushallituksesta annetun lain (182/1991 4 §:n mukaan opetushallituksessa on ruotsinkielisen koulutuksen linja. Linjan tehtävänä on opetushallituksesta annetun asetuksen (183/1991) 5 §:n mukaan käsitellä asiat, jotka koskevat ruotsinkielistä koulutusta.

Kuntalain (365/1995) 16 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa asetetaan opetustoimen hallintoon erillinen toimielin kumpaakin kieliryhmää varten taikka yhteinen toimielin, joka jakautuu kieliryhmiä varten jaostoihin. Toimielimen tai jaoston jäsenet on valittava asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä.

Opetusalan koulutuskeskuksesta annetun asetuksen (187/1998) 1 §:n mukaan Opetusalan koulutuskeskuksen johtokunnassa tulee olla edustettuina maan molempien kieliryhmien edustaja.

Kaksikielisen ammattikorkeakoulun monijäseniset hallintoelimet jakaantuvat suomenkieliseen ja ruotsinkieliseen jaostoon. Jaoston jäsenet nimitetään asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä (L ammattikorkeakouluopinnoista 255/1995, 9 §:n 4 mom.).

Ylioppilaskunta-asetuksen (116/1998) 1 §:n 2 momentin mukaan Helsingin ylioppilaskunnan, Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnan, Kuvataideakatemian, Sibelius-Akatemian, Teatterikorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun ylioppilaskunnan kielinä ovat suomi ja ruotsi. Åbo Akademin ylioppilaskunnan ja Svenska handelshögskolanin ylioppilaskunnan kieli on ruotsi. Muiden ylioppilaskuntien kieli on suomi.

Yleisradio. Yleisradio Oy:stä annetun lain (1380/1993) 5 §:n 2 momentin (340/1995) mukaan Yleisradion hallintoneuvoston jäseneksi on valittava mm. eri kieliryhmiä edustavia henkilöitä.

Liikuntaneuvosto. Liikunta-asetuksen (1055/1998) 5 §:n mukaan liikuntaneuvostossa tulee olla edustettuna mm. kielelliset näkökohdat.

Suomen asianajajaliitto. Asianajajista annetun lain (496/1958) 2 §:n 2 momentin mukaan asianajajayhdistyksen säännöt vahvistaa oikeusministeriö. Ministeriön päätös julkaistaan säädöskokoelmassa. Oikeusministeriön päätöksen (191/1959) 10 §:n mukaan maan kumman kieliryhmän on oltava edustettuna Asianajajaliiton hallituksessa.
